

Кам'янець-Подільська міська територіальна громада
Кам'янець-Подільське позашкільне навчально-виховне об'єднання

**Сучасні аспекти гурткової роботи
та розвиток творчих здібностей підлітків
у системі позашкільних закладів**

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**Створення освітнього середовища в закладі позашкільної
освіти для розвитку творчих здібностей**

**Веренчук Наталія Іванівна
керівник гуртка, вчитель
трудового навчання**

Затверджено методичною радою Позашкільного навчально-виховного Об'єднання: протокол № 2 від .10.2022 року.

Автор та упорядник: Веренчук Наталія Іванівна, вчитель трудового навчання, керівник гуртка Позашкільного навчально-виховного об'єднання.

Рецензенти: Рулик Людмила Володимирівна, завідувач методичним відділом ПНВО.

В умовах правової демократичної держави гарантом повноцінного життя народу є цілеспрямоване виховання творчих і всебічно розвинених особистостей, творців, а не безсловесних виконавців.

На сучасному етапі позашкільна діяльність розглядається як одна з головних ланок системи безперервної освіти в системі виховання всебічно розвиненої особистості, найповнішого розкриття її задатків і здібностей, створення системи пошуку, розвитку і підтримки талантів та обдарувань у галузі науки, техніки, мистецтва тощо. Саме у закладах позашкільної освіти забезпечуються умови розвитку творчого потенціалу особистості, формування соціального досвіду на основі особистих бажань дітей та молоді, враховуються їх нахили, інтереси, потреби з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей. При цьому забезпечення можливості вибору діяльності, до якої дитина проявляє зацікавленість, у відповідності з її інтересами, задатками та здібностями, співтворчість як з однолітками, так і з керівниками гуртків та секцій, створення між ними емоційно-привабливих стосунків тощо, створює необхідні передумови для прояву дітьми своїх обдарувань.

Найбільш характерними особливостями позашкільної освіти є невимушене, неформальне спілкування і самовираження, вільний вибір форм і засобів діяльності, використання їх на свій розсуд, керуючись внутрішніми мотивами.

Головною метою закладів позашкільної освіти є забезпечення потреб у творчій самореалізації, набуття додаткових знань, умінь та навичок за інтересами та вибором, а до основних видів позаурочної діяльності в умовах позашкільних установ відносять наукову роботу у предметних гуртках, технічну творчість і виховання, суспільно-корисну працю та відпочинок, художню, декоративно-прикладну, еколого-природничу, туристсько-краєзнавчу та інші.

Зміст

Вступ.....	4
Розділ I . Соціально-педагогічні та виховні можливості позашкільних навчально -виховних установ	6
1.1. Теоретичні основи гурткової роботи	9
1.2. Основні форми гурткових занять	10
1.3. Роль гурткової роботи у формуванні творчих здібностей дітей	10
1.4. Використання інноваційних технологій на заняттях гуртка	12
1.5. Основні напрями та зміст позашкільної освіти та виховання	14
1.6. Позашкільне навчально-виховне об'єднання - один з типів позашкільних закладів	18
Розділ II Розвиток творчих здібностей підлітків у системі позашкільних закладів	20
2.1. Поняття про творчі здібності дитини	20
2.2. Основні вікові періоди розвитку творчих здібностей і інтересів дитини	23
2.3. Дослідження креативності та творчих здібностей	26
РОЗДІЛ III. Педагогічні умови формування творчих здібностей підлітків у системі позашкільних закладів	28
3.1. Можливості сучасного позашкільного закладу щодо розвитку творчих здібностей підлітків.....	28
3.2. Роль закладів позашкільної освіти в житті підлітка	30
3.3.Психолого-педагогічні положення щодо організації діяльності закладів позашкільної освіти	32
Розділ IV Сучасні аспекти гурткової роботи	34
4.1. Особливості організації гурткової роботи ..	34
4.2. Школа керівника гуртка.....	37
4.3. Методика використання технологічних інновацій у гуртковій роботі для розвитку творчих та інтелектуальних здібностей дітей	38
4.4. Впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес...41	
4.5. Як перетворити задатки на здібності.....	46
4.6. Використання інноваційних технологій на заняттях гуртка	48
Висновки	51
Список використаної літератури.....	53
Додатки	54

Вступ

Характерні ознаки нашого часу відображені у сучасному навчальному закладі — широкі можливості для власного вибору людини, реалізації її професійних та інших потреб; значна роль людини у забезпеченні власних інтересів і можливостей, різноманітних моделей діяльності. У зв'язку з цим найважливішим завданням сучасної школи стає забезпечення всіх необхідних умов для розвитку особистості учня, його самореалізації, набуття життєвоважливих компетенцій.

Заклади позашкільної освіти дають великі можливості для формування творчої особистості вихованців. По-перше тому, що однією з передумов для розвитку творчих здібностей є свобода у виборі діяльності, і саме у позашкільному закладі дитина обирає собі заняття за уподобаннями. По-друге тому, що для розвитку творчої особистості необхідна доброзичлива підтримка та допомога дорослих, а саме таку частіше за все і надають педагоги-позашкільники своїм вихованцям.

Значними потенційними можливостями щодо розвитку творчих здібностей учнівської молоді володіє позашкільна робота. Особливості позашкільної роботи, що забезпечують її розвивальний потенціал: пріоритетна орієнтація на розвиток індивідуальних задатків, інтересів і нахилів вихованців, а не на реалізацію освітніх стандартів; організація на засадах добровільності, активності й самодіяльності створює умови для вільного самовизначення і творчої самореалізації дітей, їх становлення як суб'єктів творчої активності; використання широкого спектру видів діяльності дає змогу повніше враховувати індивідуальні особливості вихованців, їх інтереси, нахили, бажання і можливості; менша формалізованість і регламентованість дає змогу урізноманітнювати зміст, методи і форми навчально-виховної роботи, використовувати інноваційні методики (ігрові, творчі, проектні, проблемно-пошукові тощо); добровільний характер участі в позашкільній роботі, вільний вибір форм діяльності стимулює творчу активність і самостійність вихованців, сприяє формуванню внутрішньої мотивації творчої діяльності; різноманітність форм позашкільної діяльності розширює простір для творчої самореалізації та самоствердження учнів, забезпечує досягнення успіху і формування позитивної самооцінки, зміцнює віру у власні творчі можливості; надання переваги практичним і проблемно-пошуковим формам діяльності сприяє формуванню в учнів дослідницьких умінь, розвитку ініціативи, незалежності, готовності до ризику, винахідливості, гнучкості й оригінальності мислення; знімає психічну напругу, тривожність дітей, розкріпає їх творчу уяву, сприяє формуванню атмосфери творчого пошуку.

Стиль занять в позашкільних установах неодмінно сприяє розвитку творчих здібностей : творчий, доброзичливий клімат, атмосфера поваги і співробітництва педагога та вихованців, увага до кожного члена гуртка, заохочення навіть маленького успіху. Вчитися на таких заняттях цікаво і радісно, а це є необхідною умовою для якісного і творчого навчання.

Зростають вимоги виховання творчої особистості, здатної знайти своє місце на складних перехрестях життя, самовизначитися і реалізувати себе. У сучасних умовах зросло значення виховання у людини таких особистісних якостей, завдяки яким вона поступово стає активним суб'єктом соціальної взаємодії. Ще більш важливого значення набуває проблема активізації самовиховання учнів, адже становлення суспільно активної та гармонійно розвиненої особистості великою мірою залежить від власних зусиль самої людини, спрямованих на самовдосконалення як неодмінної умови досягнення успіху в самовизначенні, самореалізації, життєтворчості.

Участь учнів у різних видах позашкільної діяльності, - важлива сфера, у якій можливості для вияву самоактивності, а водночас і для особистісного самовизначення та самореалізації учнів є вельми широкими. Без жорсткої регламентації, обов'язковості, позашкільна діяльність розкриває широкі можливості для вияву самостійності, самоактивності, що дуже імпонує учням підліткового і щонайбільше - раннього юнацького віку.

Звичайно, творчість зумовлює всі дії дитини, оригінальної у спілкуванні, іграх, малюнках, розповідях. На жаль, розвиток творчих здібностей у дітей часто стає випадковим і здебільшого залишається на низькому рівні. Проте не треба забувати, що всі діти наділені здібностями, а тому потрібно їх виявляти і максимально розвивати. І це можна робити в позаурочний час на гурткових заняттях. Тобто, гурткову роботу учнів можна назвати чинником всебічного розвитку особистості школяра.

Творчі здібності дітей ми розглядаємо як сукупність властивостей і якостей особистості, які дозволяють здійснювати пошук, використовуючи при цьому нестандартні засоби, розв'язувати інтелектуальні і побутові практичні проблеми з установкою на відкриття нового, невідомого для себе. До того ж, здібність до творчості є універсальною здібністю особистості. Універсальність її полягає у тому, що сформовані її компоненти в будь-якому одному виді творчості, можуть проявлятися й здобувати свій подальший розвиток в інших видах творчої діяльності (В. О. Моляко)

З цією метою бажано запропоновувати учням завдання, котрі мають декілька рівноцінних і загальноприйнятих вирішень. Виконуючи такі завдання, дитина має можливість переконатися, що їх розв'язання в ряді випадків може бути багаточисельним. Отже, виконання такого роду завдань дозволить розвивати творчий підхід, шукати неординарні шляхи розв'язання проблем за допомогою перебору різних варіантів, самостійно приймати рішення щодо використання того або іншого прийому чи засобу, тобто у школярів поступово виробляється творчий стиль діяльності, здійснюється розвиток уяви, здібність втілювати свої задуми в реальність, формуються стратегії і тактики творчості. При цьому слід пам'ятати, що оптимальні умови щодо цілісного позашкільного виховання дітей та молоді будуть забезпечуватися здатністю і вмінням його організаторів "приваблювати" талантом, залучати дітей до пошуку власної системи цінностей.

У закладах позашкільної створюються умови, що сприяють емоційно-психологічній захищеності і внутрішньому комфорту, що дає можливість дітям, не тільки плідно проводити свій вільний час, а й раціонально задовольнити свої потреби в позитивних емоціях радості творчості, домагатися самоствердження, розширенню кругозору і сфери спілкування. Нині більш як у 2-х тисячах закладах позашкільної освіти починають шлях до творчості біля 2 млн. дітей і підлітків.

Навчально-виховний процес необхідно насичувати такою творчою діяльністю, яка б сприяла повному задоволенню і розвитку пізнавальних процесів дітей, надавати їм максимальну свободу для творчого просування, пробуджувати прагнення цікаво провести дозвілля, тобто він повинен передбачати органічне поєднання професійної діяльності організаторів позашкільного виховання з творчими намірами і діями дітей в єдиному пізнавально-творчому процесі. Переживання успіху викликають позитивне ставлення до творчої діяльності, сприяє набуттю певного життєвого досвіду, навичок самостійної діяльності і поведінки, більш чіткого усвідомлення загальної і часткової цілі. Внаслідок цього з'являється свідоме прагнення до самоосвіти, самовдосконалення, самоаналізу, набуття відповідних вмінь та навичок щодо творчого вирішення проблем, вміння домагатися мети. Аналіз становлення і розвитку позашкільної роботи з дітьми та учнівською молоддю в Україні свідчить про наявність прогресивних досягнень і позитивний вплив на творчий розвиток особистості. У процесі свого історичного розвитку позашкільна освіта і виховання набули певного досвіду, престижу і сформувались як невід'ємна частина цілісної системи освіти України.

Тому, виходячи з актуальності даної теми, мета моєї роботи полягає в тому, щоб розкрити суть позашкільної освіти та виховання і дослідити форми і методи роботи закладів позашкільної освіти, а також визначити конкретні заходи роботи у вище згаданих установах.

Розділ I Соціально-педагогічні та виховні можливості позашкільних навчально -виховних установ

В закладах позашкільної освіти потребує оптимізації освітньо-виховної роботи соціальний попит на освіту, якому властиві практична спрямованість і широкі можливості для творчої самореалізації особистості. Реалізація такого завдання можлива за умови дотримання вимог якості освіти, детермінованої сучасними інтеграційними процесами; побудови освітньо-виховного процесу на принципах соціалізації та гуманізації; удосконалення методико-педагогічних засад їхньої діяльності; єдності навчальних, виховних, розвивальних цілей і завдань. Особливу роль у розв'язанні зазначених проблем відіграє позашкільна освіта як соціальний інститут виховання й розвитку дітей та учнівської молоді – невід'ємної частини освітньо-виховного простору, що сприяє формуванню особистості, розкриттю її творчого

потенціалу, вихованню соціально значущих якостей і формуванню ціннісних, моральних орієнтирів.

Створення єдиного європейського освітнього простору передбачає зміну підходів до завдань навчання, виховання та розвитку підрастаючого покоління, здатного до активного реагування на зміни в життєвій діяльності. Освіта в інтересах збалансованого розвитку враховує пов'язані між собою екологічні, економічні та соціальні проблеми; сприяє зміні поглядів; забезпечує розвиток критичного мислення та використання особистісного потенціалу; розширює можливості для розроблення нових підходів до розв'язання проблем.

Позашкільна освіта, сама її система, базується на історично обумовлених традиціях виховання особистості, створених представниками різних національних спільнот України: суспільних та родинних цінностях - ідеях, поглядах, переконаннях, ідеалах і реалізується позашкільними закладами освіти, іншими закладами освіти у позаурочний час, дитячими, молодіжними організаціями, творчими дитячими та молодіжними об'єднаннями та місцем проживання, на підприємствах, у різних організаціях і установах.

Проаналізувавши наукові дослідження із зазначеної проблеми, організаційно-технологічні матеріали позашкільної педагогічної практики дійдемо висновку, що основна роль у формуванні позашкільного освітньо-виховного простору належить закладам позашкільним. Це насамперед зумовлено тим, що за своєю сутністю освітньо-виховне середовище позашкільного навчального закладу є розвивальним.

Позашкільні об'єднання учнів створюють сприятливі умови для розвитку інтересів, нахилів, індивідуальних здібностей особистості, в першу чергу таких рис і характеристик, як любов до праці, колективізм, бажання приносити користь людям, наполегливість у досягненні певної мети. Таким чином, важливою умовою формування всебічно розвинутої особистості, виховання моральності, національної свідомості, творчого ставлення до будь-якого роду занять, одержання додаткових знань, умінь та навичок діяльності, яка цікавить особистість, є позашкільне навчання та виховання. Позашкільна робота це не лише важлива ланка освіти та виховання, організації активного дозвілля, трудової підготовки учнів, а й система пошуку, розвитку та підтримки юних талантів та обдарувань, формування у такий спосіб творчої еліти у галузі техніки, науки, мистецтва, природознавства тощо. Організація позашкільної діяльності дітей та учнівської молоді є одним з результатів підвищення якості та інтенсивності завдань суспільства в галузі освіти.

Використовуючи елементи навчання, можна розвинути творчу особистість, але наявність знань зовсім не забезпечує творчості. Чимало дослідників підкреслюють, що найважливішою властивістю творчості є цілеспрямованість, впевненість в собі. Але у більшості випадків, навчаючись у школі, дитина поступово втрачає віру у свої сили, починає сумніватися у власній здатності відкрити щось нове. Поповнити віру в свої

сили можливо за умови використання завдань зростаючої складності творчого напрямку, що передбачають максимальну самостійність школяра. Отже, слід організувати навчання як пізнання, тобто репродуктивну діяльність оптимально поєднувати з творчою, продуктивною, що і є головним завданням гуртка.

Нашому суспільству потрібні фахівці вищого творчого потенціалу, здатні проникати в суть ідей і втілювати їх в життя. На мою думку, для будь-якої творчої діяльності необхідною є наявність у людини таких якостей: нахил до даного виду діяльності, здібності для швидкого навчання, розумова активність, кмітливість та винахідливість, прагнення здобувати знання, працелюбність, здатність бачити загальне, потреба у постійному підвищенні професійної майстерності. Здійснити це можна лише в процесі навчання під керівництвом дорослих.

Здібності як визначає Український тлумачний словник, це « стійкі індивідуальні психічні властивості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності». Вони виявляються в тому, як індивід навчається, набуває певні знання, уміння й навички, освоює певні галузі діяльності, включається у творче життя суспільства.

А творчі здібності учня – це синтез якостей особистості, що характеризують ступінь їх відповідальності вимогам певної навчально – творчої діяльності і обумовлюють рівень її результативності. Здібності розуміють як індивідуально – психологічні особливості, завдяки яким люди відрізняються один від одного. У кожній людини здібності виявляються не до одного, а до багатьох видів діяльності і проявляються у стійких інтересах і нахилах. Такі риси характеру, як наполегливість, цілеспрямованість, працелюбність, сприяють формуванню і розвитку здібностей, що відбуваються в умовах тієї чи іншої діяльності.

На сучасному етапі аналіз психолого-педагогічних концепцій доводить, що творча діяльність - процес «збирання» духовного світу особистості, перетворення різномірних якостей і властивостей, різноспрямованих людських імпульсів і енергії в образ розуміючої, діючої, соціально відповідальної особистості. З іншого боку, як форма прояву творчої ініціативи учня, вона забезпечує надбання власного досвіду у створенні витвору мистецтва, що відрізняється оригінальністю і новизною. Рівень сформованості творчої ініціативи визначає якісні характеристики творчої діяльності - від виконавської та активно-виконавської до самостійної і творчо-самостійної.

Отже, проаналізувавши психолого-педагогічні дослідження, приходимо до висновку, що активізація творчої діяльності – це вироблення у дитини прагнення для прояву власної ініціативи: бажання створити щось нове, своє, краще, можливість розширити кругозір, наповнити новим змістом свої пізнання.

1.1. Теоретичні основи гурткової роботи

У поглибленні знань учнів, розширенні виховної роботи, розвитку їхніх творчих здібностей важлива роль належить спеціально організованій виховній роботі, яку називають позакласною. Гурток – основна традиційна форма змісту позашкільної освіти і виховання учнів як у процесі вивчення окремого навчального предмета чи їх сукупності, так і різноманітних інтегрованих курсів у межах навчальних програм, затверджених МОН України чи адаптованих програм.

Гурток за своєю сутністю – це специфічна спільнота дітей та учнівської молоді, яка ґрунтується насамперед на добровільності, спрямованості на певний вид навчальної та практичної діяльності; середовище, де забезпечуються умови інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей, реалізація їхнього творчого потенціалу в галузі позашкільної освіти і виховання, де створюються комфортні умови соціальної адаптації до умов реального життя.

Зважаючи на загальні принципи організації позакласної роботи, сформовано такі вимоги до діяльності гуртків:

- добровільний характер участі – учні можуть самостійно обирати профіль занять за інтересами. Педагоги за таких умов повинні ретельно продумувати зміст занять, використовуючи організаційні форми виховної роботи чи нові, ще невідомі учням факти, форми і методи, які б посилювали їхній інтерес;
- суспільна спрямованість діяльності учнів - цей принцип вимагає, щоб зміст роботи гуртків відповідав загальносуспільним потребам, відображав досягнення сучасної науки, техніки, культури, мистецтва;
- розвиток ініціативи і самодіяльності учнів – у гуртковій роботі слід враховувати інтереси школярів, їхні пропозиції, щоб кожен із них виконував цікаву для себе роботу;
- розвиток винахідливості, дитячої творчості – під час занять перед учнями слід ставити завдання пошукового характеру (створювання нових технік, удосконалення старих), приділяти особливу увагу творчому підходу до справи тощо;
- зв'язок з навчальною роботою – позакласна робота повинна бути логічним продовженням навчально – виховної роботи на уроках;
- використання ігрових форм, зацікавленість, емоційність – реалізація цього принципу передбачає використання пізнавальних та комп'ютерних ігор, демонстрація цікавих дослідів тощо.

Можу стверджувати з власного досвіду, що найбільш розповсюдженою помилкою, є те що у гурток набирають лише дітей, які мають певні здібності. Навпаки, вдало організована гурткова робота може допомогти вчителю виявити нахили у слабких учнів і дати їм проявитися.

1.2. Основні форми гурткових занять

Робота гуртка щодо активізації творчої діяльності учнів значно підвищується при дотриманні таких психолого-педагогічних умов:

- коли створюється емоційна, доброзичлива атмосфера у процесі виконання учнями будь – яких завдань;
- коли організація діяльності учнів з розв'язання завдань здійснюється з опорою на їхні інтереси, потреби, потенційні можливості, здібності тощо;
- коли вирішення завдань потребує у дитини дослідницької активності, поглиблює інтерес до певної діяльності, спонукає до успішних дій та досягнення поставленої мети;
- оновлення банку даних здібних дітей;
- тестування по класах щодо виявлення здібностей учнів;
- робота з батьками дітей (індивідуальні бесіди, рекомендації);
- складання алгоритму психолого-педагогічного супроводу для роботи з дітьми;
- складання індивідуального плану роботи з учнями;
- підготовка рекомендацій вчителям щодо формування психолого-фізіологічної стійкості дітей, профілактика стресів, розумових, емоційних та інших перевантажень під час навчання.

1.3. Роль гурткової роботи у формуванні творчих здібностей дітей

Творчість - це діяльність людини в результаті якої створюються нові матеріали і духовні цінності. Головною діючою особою у гуртковій роботі є дитина, як індивідуальність, як потенційний творець власних цінностей. Центром дитячої творчості є, звичайно, гурток. На його заняттях можливо враховувати і максимально задовольняти індивідуальні запити учнів, розвивати особистість, виховувати любов до природи, мистецтва, творчого процесу. Зміст роботи гуртка може бути різноманітним, важливо тільки, щоб він не дублював, а доповнював відповідні розділи і теми програми образотворчого мистецтва. Багато в чому інтерес учнів до занять у гуртку підтримується і розвивається в ході роботи. Тому заняття потрібно планувати і проводити так, щоб учні дізнавались нове, встигали виконувати намічену частину практичної роботи, їхні вироби дійсно були гарні і подобалися всім, обстановка має бути спокійною і доброзичливою.

Педагог на заняттях гуртка вирішує наступні завдання:

- розвиток творчих здібностей учнів;
- розширення художнього світогляду;
- розвиток і поглиблення інтересів дітей;
- розвиток комунікативних навичок на основі спільної творчої діяльності;
- розвиток дрібної моторики рук;
- розвиток мовлення, збагачення словникового запасу школярів;
- організація дозвілля учнів;

- зміцнення фізичного та психічного здоров'я.

Саме ці та багато інших завдань успішно вирішуються в організації гурткової роботи різних напрямків.

Заняття гуртків - не просто творчий процес навчання, він включає створення креативних витворів, що несуть глибоке змістовне навантаження.

Необхідно прагнути виховати тонку і чутливу душу дитини, щоб вона побачила незвичайне в звичайному, можливе в неможливому. Завдання полягає в тому, щоб діти не тільки побачили цю майстерність, а одного разу долучившись до неї, більше з нею не розлучалися.

Антон Макаренко звертав увагу на важливість використання природного матеріалу у творчій діяльності дитини. Він писав: «У дитячому малюнку є багато хорошого реалізму, але в той же час є простір для фантазії, не просто уяви, а й великої творчої фантазії».

Рука дитини у процесі систематичної праці стає більш впевненою, точною, а пальці - гнучкішими. При виготовленні виробів поступово накопичуються спеціальні уміння та навички. Недарма В.О. Сухомлинський писав: "Витоки здібностей та обдарувань дітей - на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно кажучи, йдуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки".

А сама творчість з використанням нових, цікавих технік складається з декількох компонентів: вивчення матеріалу, визначення прихованих можливостей даного матеріалу, визначення художнього задуму майбутньої роботи та безпосереднє здійснення цього задуму шляхом його практичного створення .

Абсолютно кожна робота має свій задум як за зовнішнім виглядом, так і за смисловим змістовним навантаженням.

Найчастіше діти не можуть підібрати сюжет для своєї майбутньої роботи і пов'язати його з зовнішньою формою. Роль керівника гуртка - підказати цікаву ідею і підібрати виразну форму. Поєднувати глибоку ідейність із захоплюючою формою - таким є головне завдання керівника гуртка, що рекомендує ту чи іншу тему роботи. У дитячих наробках ця ідейність може виражатися примітивно, але така простота найбільш зрозуміла дитячій свідомості.

Проводячи аналіз досліджень особистості дитини підліткового віку констатуємо, що в умовах спеціально організованого навчання і виховання, у неї накопичується певний життєвий досвід, що включає елементи художнього та естетичного розвитку. Ці емоційно-естетичні враження можуть стимулювати учнів займатися творчістю. Знайомство з творами мистецтва, з виробами народних промислів і ремесел позитивно впливають на формування особистості. Крім того, діти повинні бути не просто пасивними спостерігачами, а й активними творцями, які беруть участь у процесі перетворення природних матеріалів у прекрасні вироби.

Удосконалення старих прийомів та використання нових дає можливість поглянути на навколишній світ очима творця, а не споживача. І нехай роботи

будуть не дуже досконалі, але вони принесуть багато радості і творчого задоволення дітям, батькам та керівнику гуртка. При роботі з різноманітними засобами не тільки розвиваються творчі здібності, але і яскраво простежуються міжпредметні зв'язки.

1.4. Використання інноваційних технологій на заняттях гуртка

Організоване заняття гуртка – той «сценічний майданчик», де не тільки формуються знання, а й розкриваються та реалізуються особистісні особливості вихованця. Враховуючи специфіку роботи гуртка, кожен керівник вирішує, які найбільш раціональні методичні прийоми застосувати, щоб розкрилися творчі здібності його вихованців. Однак, є загальні вимоги до організації і проведення занять, яких потрібно дотримуватися. Без сумніву, першочергове й найважливіше місце у здійсненні гурткової роботи відводиться її плануванню, яке включає перспективний, річний та поурочний (на кожне заняття) плани. Вважаю, що успіх гурткової роботи починається з відношення керівника гуртка саме до процесу планування його діяльності – не як до чергової паперової роботи, а з розумінням мети та завдань гуртка, врахуванням особливостей та запитів гуртківців. Це не тільки кропітка робота, а й вкрай важливий момент, до якого слід підійти з усією відповідальністю, дбайливо продумуючи кожне заняття. Під час планування роботи гуртка на рік керівник повинен враховувати шкільні умови і можливості, національні традиції, сучасні техніки, застосування мультимедійних засобів, використання календарних, державних, національних, релігійних та професійних свят. Варто залучати гуртківців до обговорення проекту плану роботи, дослухатися до їх пропозицій. І тоді заняття гуртка стануть насиченими і цікавими для кожного з них.

Часта зміна видів діяльності, авангард традиційних та нетрадиційних технік та прийомів, інноваційних форм роботи у позашкільній освіті посідають особливе місце в системі соціально – виховних напрямків, що спрямовані на розв'язування завдань для змістовного дозвілля дітей та молоді, створення сприятливого соціального середовища для всебічного розвитку юних особистостей. Метою програми є формування компетенцій особистості шляхом залучення гуртківців до активної продуктивної творчої праці, прищеплення любові до народної культури, збагачення духовного світу дітей, навчання їх розумінню прекрасного, створення власних творчих доробок.

Загалом, основними завданнями позашкільної освіти та виховання є:

- Формування суспільно-громадського досвіду особистості;
- Розвиток, стимулювання та реалізація її духовного і творчого потенціалу;

- Створення системи пошуку, розвитку і підтримки юних талантів і обдарувань для формування творчої та наукової еліти у різних галузях суспільного життя;
- Залучення до особистісно значущих соціокультурних цінностей, потреба у яких не забезпечується системою базової освіти;
- Задоволення її потреб у професійному самовизначенні;
- Забезпечення соціально-педагогічного захисту неповнолітніх та організації їх дозвілля;
- Розвиток психо-фізичних ресурсів зміцнення здоров'я, підтримка високої працездатності протягом всього періоду навчання;
- Виховання та формування активної життєвої позиції, здорового способу життя засобами фізичної культури.

В одному ряду із завданнями існують принципи позашкільної освіти та виховання. Головними з них є:

- Гуманізація, що визначає пріоритети завдань творчої самореалізації особистості, її виховання, створення умов для вияву обдарованості і талантів дітей, формування гуманної особистості, людяності, доброзичливості, милосердя.

- Єдність загальнолюдських і національних цінностей, що забезпечує у змісті навчально-виховного процесу органічний зв'язок і духовну єдність української національної культури з культурою народів світу; розвиток культури всіх національних меншин, що проживають на території України; сприяє усвідомленню пріоритетності загально-людських цінностей над груповими, плановими та класовими; визначає позашкільну освіту та виховання як важливий засіб національного розвитку й гармонізації національних і міжнаціональних відносин в Україні.

- Демократизація, що передбачає автономію (самостійність) позашкільних закладів освіти різних типів та форм власності, інших центрів позашкільної освіти та виховання у вирішенні основних питань змісту їх діяльності, розвитку різноманітних форм співробітництва та партнерства всіх учасників педагогічної діяльності.

- Науковість і системність, що полягає в забезпеченні оптимальних умов для розширення і послаблення засобів освіти, вагомих для кожної особистості, що навчається, об'єктивних законів, обґрунтованих понять і способів практичних дій в їх майбутній трудовій діяльності, а також забезпечення інтегруючої функції процесів навчання і виховання в умовах досягнення основної мети позашкільної освіти та виховання.

- Безперервність, наступність та інтеграція, що забезпечує єдність всіх ланок освіти України, об'єднання зусиль позашкільних з іншими закладами освіти та різними організаціями; цілісність і наступність позашкільної освіти та виховання, спрямованої на поглиблення та конкретизацію освітнього процесу; набуття освіти упродовж всього трудового життя, за умови коли нові заняття, уміння та навички базуються на раніше засвоєних.

- Багатоукладність та варіативність, що передбачає можливість широкого вибору змісту, форми і засобів освіти та виховання у вільний від навчання час, альтернативність у задоволенні духовних запитів особистості, її пізнавальних та інтелектуальних можливостей та інтересів, запровадження поліваріантності навчальних програм, поглиблення і розширення їх практичної сприятливості, розвиток мережі державних та недержавних позашкільних закладів.
- Добровільність та доступність, що передбачає право вибору та доступність у забезпеченні потреб абсолютності у творчій самореалізації, духовному самовдосконаленні здобуті додаткових знань, умінь та навичок, підготовки до активної професійної та громадської діяльності.
- Самостійність і активність особистості, що полягає у забезпеченні такої психолого-педагогічної атмосфери, яка сприяє виявленню, а також розвитку і реалізації учнями пізнавальної самостійності, творчої активності прояву обдарованості і таланту в навчально-виховній діяльності та у позанавчальний час.
- Гармонізація родинної і суспільної освіти та виховання, яка передбачає створення сприятливих умов для забезпечення добровільного партнерства і корисної співпраці того, хто вчиться, його родини, а також держави, як рівноправних суб'єктів навчально-виховного процесу в позашкільних закладах і незалежності позашкільної освіти та виховання від політичних, громадянських та релігійних організацій.
- Практична спрямованість позашкільної освіти та виховання, що передбачає набуття учнями певних умінь і навичок, орієнтацію на трудову діяльність у ринкових умовах, їх розширення та розвиток, а також впровадження в життя за умов інтеграції з наукою і виробництвом.

У взаємодії ці принципи орієнтують позашкільну освіту та виховання на забезпечення соціалізації і соціальної адаптації, єдності й взаємозв'язку з іншими соціокультурними системами на основі послідовності, взаємодії, інтеграції та диференціації освітньо-виховного впливу на особистість; сприяють успішному входженню її в суспільне життя, фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку.

1.5. Основні напрями та зміст позашкільної освіти та виховання

У порівнянні з базовою і професійною освітою, зміст позашкільної освіти та виховання ґрунтується на інших засадах. Такими засадами є особистісні замовлення дітей і їх батьків. Ці замовлення постійно розвиваються, варіюються, в чому і простежується безперервна динамічність цієї ланки освіти, її нестандартність та варіативність.

Можна виділити основні напрями діяльності:

Соціо-культурний – передбачає допомогу дитині у визначенні свого статусу, як особистості через включення її у систему соціальних відносин, зростання її

престижу і авторитету, виконання участі у вирішенні трудових, соціально-політичних, моральних проблем суспільства.

Художньо-естетичний – забезпечує художньо-естетичну освіченість та вихованість особистості, здатної до саморозвитку, і самовдосконалення, формування її художньо-естетичної культури засобами кращих національних і світових культурологічних надбань, сприяє виробленню умінь примножувати культурно-мистецькі традиції свого народу.

Дослідницько-експериментальний – передбачає включення дітей і підлітків у науково-дослідну, пошукову діяльність, поширення наукових знань та їх перетворення в інструмент творчого освоєння світу.

Науково-технічний – спрямований на формування в дітей і підлітків техніко-технологічних знань, розширення їх політичного світогляду, задоволення потреб юної особистості у вдосконаленні освіти з основ інформатики та комп'ютеризації, конструкторської, експериментальної та винахідницької діяльності, здібностей шляхом пошуку та розвитку вмінь, навичок технічного моделювання, конструювання тощо.

Еколого – природничий – забезпечує оволодіння знаннями про навколишнє середовище (природне і соціальне, усвідомлення себе частиною природи та можливість постійно спілкуватися з нею), формування екологічної культури особистості, набуття навичок і досвіду вирішення економічних проблем та передбачення можливих наслідків власної природо перетворюючої діяльності; залучення до практичної природоохоронної роботи, екологічної діяльності за збереження навколишнього середовища.

Туристсько – краєзнавчий – передбачає залучення до активної діяльності у сфері туризму і краєзнавства, дослідництва та пошуку у сфері знань про комплексну генетичну картину життя певних територій, вивчення окремих географічних об'єктів і явищ соціального життя у природно-історичному аспекті, а також формування фізично-здорової і духовно розвиненої особистості.

Фізкультурно-оздоровчий – забезпечує науково обгрунтований об'єм рухової активності молоді, формування в неї навичок здорового способу життя як невід'ємного компонента загальної культури особистості та оволодіння системою знань про людину, її повноцінний фізичний і духовний розвиток, формування фізичних здібностей, зміцнення здоров'я, гармонії духу і тіла.

Військово-патріотичний – забезпечує формування громадянина, виховання високих духовних якостей і патріотичних почуттів та глибокої громадянської відповідальності за долю українського народу та держави, підготовку молодого покоління до військової служби.

Дозвіллево-розважальний – передбачає організацію культурного дозвілля дітей та підлітків, спілкування з однолітками у різних формах ігрової та дозвіллево-розважальної діяльності, поліпшення психологічного здоров'я, зняття психологічної напруги.

Ці напрямки діяльності мають створити умови для професійної орієнтації та самовизначення особистості, від формування стійких мотивів до самореалізації у професійній діяльності, підготовку молоді до зміни професій, адаптації до ринкової економіки.

Метою розвитку позашкільної освіти та виховання, яка є пріоритетною, є сприйняття становленню творчої особистості дитини, підлітка, молоді людини.

В цілому, позашкільна освіта та виховання мають сприяти:

- Творчій спрямованості особистості, усвідомлення нею значення передусім творчих, гуманістичних потреб, мотивів, цілей як провідних у її розвитку та життєдіяльності. (у мотиваційній сфері при вирішенні виховних завдань слід відкривати для дитини сенс творчого життя, головною складовою якого є пізнання оточуючого світу, його перетворення на краще, життєва самореалізація);
- Розвитку творчих рис характеру, а саме: цілеспрямованості, ініціативності, допитливості, критичності розуму, самостійності, вимогливості, наполегливості, винахідливості, оригінальності, готовності до ризику, а також організованості, працелюбності, порядності, відповідальності тощо. (Вказані риси характеру мають формуватися як стійкі якості особистості, що визначають програму її поведінки, діяльності, активного творчого ставлення до себе, людей, праці, речей);
- Творчості самосвідомості, що виявляється у самопізнанні та адекватній самооцінці, самоорганізації, саморегуляції та самовдосконаленьні емоційності в екстремальних ситуаціях. (саме ці психічні властивості особистості перетворюють дитину на активного суб'єкта творчої діяльності та соціальної поведінки, який висуває власні цілі, ідеї, плани, програми тощо);
- Розвитку творчих якостей інтелекту – логічного, діалектичного та цілісного сприяння дійсності, спостережливості дослідника, творчої уяви і фантазії, інтуїції, уваги і пам'яті, що формуватиме вміння визначити і розв'язати життєві задачі, розробити творчі проекти тощо;
- Постійному зростанню потенціалу творчої діяльності – бажанню систематично здобувати нові знання у певній галузі, вмінню творчо їх використовувати, експериментувати, досліджувати, брати участь у вдосконаленні оточуючого середовища;
- Формуванню психічних якостей творчої особистості, її темпераменту, властивостей нервової системи (чутливості, емоційності, пластичності, працездатності) та відповідного до них доцільного

індивідуального стилю діяльності й поведінки, в процесі чого використовуються найкращі та коригуються слабкі (з точки зору вимог творчої діяльності) якості нервової системи конкретної дитини та підлітка;

- Вихованню у дітей та підлітків здатності до творчого спілкування з діячами науки, техніки, культури, мистецтва із більш розвиненими однолітками, вмінню вести діалог, висловлювати свою думку письмово тощо.

В сучасних умовах ринкових відносин, соціальних та економічних реформ, демократизації суспільства та гуманізації освіти підвищився попит підлітків та їх батьків на додаткові освітні послуги, які можуть бути задоволені в результаті використання соціально-педагогічних можливостей позашкільної освіти та виховання.

Через це, свою плідну діяльність розпочало багато типів позашкільних навчально-виховних закладів. Отже, опираючись на це структура позашкільної освіти та виховання включає в себе:

- позашкільні заклади освіти;
- інші заклади освіти як центри позашкільної роботи у позаурочний та позанавчальний час, а саме: середні загальноосвітні заклади, ліцеї, гімназії, навчально-виховні комплекси, професійно-технічні училища, технікуми, коледжі тощо;
- клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від форми власності та підпорядкування;
- культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади, установи різних відомств;
- різні організації, фонди, асоціації.

В контексті реалізації державної політики щодо розвитку позашкільної освіти та вдосконалення її якості та доступності важливими видаються такі пріоритетні напрями:

- створення системи ефективної взаємодії між місцевою владою, територіальними громадами, батьківською громадськістю та закладами позашкільної освіти з питань освітньої діяльності;
- збереження і розвиток мережі закладів позашкільної освіти та збільшення охоплення учнів позашкільною освітою, організація роботи гуртків, секцій, філій обласної МАН України у новостворених громадах за різними напрямками;
- продовження роботи з осучаснення змісту позашкільної освіти через розроблення освітніх та навчальних програм, що відповідатимуть сучасним потребам і спрямовані на розвиток компетентностей та творчих здібностей вихованців;
- розбудова внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах позашкільної освіти;

- спрямування зусиль педагогів позашкільної освіти на запровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій, що ґрунтуються на засадах компетентнісного підходу;
- упровадження в освітній процес закладів позашкільної освіти моделі та технології дистанційного навчання як вимоги сучасності;
- усебічна підтримка та спрямування зусиль щодо реалізації прав дітей з особливими освітніми потребами на здобуття позашкільної освіти;
- розширення можливостей соціального партнерства, співпраці з сім'єю, активне залучення міжнародних, державних фондів та організацій, співпраці з молодіжними й дитячими громадськими організаціями;
- активізація роботи з обдарованими й талановитими дітьми, створення умови для розвитку їхніх творчих здібностей через відкриття STEM-центру;
- забезпечення розвитку профільного навчання в закладах позашкільної освіти для формування позитивної мотивації вивчення та вибору майбутньої професії вихованців;
- безперервний професійний розвиток керівників та педагогічних працівників закладів позашкільної освіти з метою набуття нових та вдосконалення раніше набутих професійних та загальних компетентностей.

Таким чином, основний комплекс завдань позашкільної освіти та виховання виконують позашкільні заклади освіти різних типів: об'єднання, центри, будинки, станції дитячої, юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі спортивні й музичні школи, школи мистецтв, студії, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади різної форми власності.

1.6. Позашкільне навчально-виховне об'єднання - один з типів позашкільних закладів

Позашкільне навчально-виховне об'єднання (ПНВО) – це широкодоступний заклад освіти, який дає дітям та юнацтву додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами. А також забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та реалізації змістовного дозвілля.

ПНВО - комплексний позашкільний заклад включає творчі об'єднання за інтересами: гуртки, секції, курси за вибором та інші. Даний заклад організовує роботу з дітьми та юнацтвом на принципі добровільності вибору, видів діяльності за інтересами. До навчання в ПНВО залучаються вихованці: учні, студенти в основному віком від 6 до 18 років.

Заклад відповідає за збереження життя і здоров'я дітей та учнівської молоді під час навчально-виховної роботи з ними. У закладі проводиться навчально-виховна, організаційно-методична та організаційно-масова робота.

ПНВО працює за річним планом роботи, розробляє та затверджує програму реалізації головних напрямів діяльності з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіону, інтересів дітей та юнацтва, потреб

сім'ї, інших освітніх закладів. Тут організується робота з учнями протягом календарного року. Навчальний рік розпочинається, як правило, 1 вересня поточного року і закінчується 1 червня наступного року.

Навчально-виховний процес у закладі здійснюється диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей дітей та з урахуванням їх вікових особливостей.

Кількісний склад гуртка, кількість годин в тиждень на один гурток, кількість додаткових годин в тиждень для індивідуальної роботи і тривалість занять визначається педагогічними працівниками, характером діяльності та віком школярів. Педагогічний колектив працює відповідно до розкладу занять, затвердженого директором.

ПНВО організує та здійснює різноманітні масові заходи, проводить методичну роботу. Відповідно до рішення засновника на підставі відповідних угод та з урахуванням попиту позашкільного закладу, надається організаційно-методична допомога педагогічним колективам шкіл, іншим навчально-виховним закладам регіону, молодіжним, дитячим та громадським організаціям.

У відповідності з основними положеннями господарського механізму в народній освіті і положенням про позашкільну установу, а також в межах утвердження в установленому порядку, фонду заробітної плати заклад має 3 відділи: ЕНЦУМ, СЮТур та МНВК, які об'єднують наступні напрямки: еколого-натуралістичний, туристично-краєзнавчий, технологічний.

ПНВО організує і проводить різноманітні масові заходи:

- змагання, виставки, конкурси, зустрічі;
- здійснює пошук сучасних форм роботи, взаємодіє з іншими позашкільними закладами і організаціями;
- надає інструктивно-методичну, організаційну і практичну допомогу в проведенні позашкільної роботи з учнями в школах;
- організує роботу методоб'єднання педагогів організаторів, керівників гуртків, секцій, шкіл міста;
- розробляє і впроваджує нові перспективні форми і методи роботи, експериментальні програми.

Методична робота спрямована на вдосконалення змісту, форм і методів виховної діяльності, позашкільного виховання учнів.

Управління ПНВО здійснюється його засновниками і місцевими органами державної виконавчої влади в межах повноважень передбачених чинним законодавством.

Контроль за діяльністю щодо забезпечення належного рівня позакласної додаткової освіти, навчання і виховання дітей за інтересами здійснюється місцевими органами державної виконавчої влади.

Еколого-натуралістичний центр учнівської молоді надає всебічну допомогу школам у вихованні підрастаючого покоління глибокого інтересу до природи і сільського господарства у формуванні у дітей вмінь і навичок здібної діяльності і в їхній підготовці до загально-корисної праці. Він веде

роботу по вивченню та охороні природи рідного краю, направляє діяльність учнівських бригад, проводить злети юних натуралістів і дослідників сільського господарства, а також традиційні масові міроприємства: День лісу, День птахів, Свято урожаю та інші.

Центр має різні лабораторії (овочівництва, квітникарства, садівництва, охорони природи, зоології та інші), методичний кабінет, навчально-дослідні ділянки, пасіку.

Станція юних туристів – в центрі екскурсійно-туристичної і краєзнавчої роботи з школярами. При її діяльності в школах створені гуртки, секції, клуби і товариства юних туристів, краєзнавців, мандрівників. Вона має тренувальну базу і туристичне спорядження. Під час канікул педагоги організують екскурсійні бази і оздоровчі табори, інструктивно-методичні виставки, походи, злети, конференції юних туристів і краєзнавців, беруть участь у проведенні експедицій і походів школярів.

У технологічному відділі проводяться уроки трудового навчання з учнями ліцеїв міста та гуртки технологічного напрямку, а також майстер-класи, екскурсії у профільні заклади міста, на виробництво задля ознайомлення дітей з професіями, виставки учнівських робіт.

Розділ II Розвиток творчих здібностей підлітків як психолого-педагогічна проблема

2.1. Поняття про творчі здібності дитини

Повсякденна уява пересічного громадянина про творчість не повністю відповідає науковому розумінню цього слова. У звичайному уявленні творчість є пріоритетом деяких вибраних людей, геніїв, талантів, що створили великі художні твори, зробили великі наукові відкриття чи винайшли щось у сфері техніки. Ми охоче визнаємо і легко визначаємо творчість у діяльності Едісона і Дарвіна, але нам часто здається, що в житті простої людини цієї творчості немає зовсім. Однак такий погляд є помилковим. Діапазон творчих задач надзвичайно широкий за складністю – від знаходження несправності в моторі чи розв'язання головоломки до винаходу нової машини чи наукового відкриття, але суть їх одна: при вирішенні цих питань відбувається акт творчості – винаходиться нове рішення чи створюється щось нове.

Саме питання про розвиток здібностей виникло не сьогодні. Двісті років тому два відомих французьких філософа – Клод Адріан Гельвецій і Дені Дідро вели між собою суперечку. Вони обидва були атеїстами та матеріалістами і головною силою, покликаною перетворити світ, вважали виховання. Гельвецій стверджував, що «усі люди із звичайною нормальною організацією володіють однаковими розумовими здібностями», отже, виховання повинне активно формувати розумові здібності. Дідро вважав, що виховання може розвинути тільки те, що дала в зародку природа, і тому функція виховання – дати поштовх для розвитку здібностей, закладених у людині.

Отже, здібності – одне з найбільш загальних психологічних понять. Зокрема, у вітчизняній психології багато авторів давали йому розгорнуті визначення. Наприклад, відомий український радянський психолог С.Л. Рубінштейн розумів під здібностями «складне синтетичне утворення, що містить у собі цілий ряд даних, без яких людина не була б здатна до якої-небудь конкретної діяльності, і властивостей, що лише в процесі певним чином організованої діяльності виробляються».

Засновник школи диференційної психології В.М. Теплов запропонував три емпіричних по суті ознаки здібностей, що і лягли в основу визначення, яке найчастіше використовується фахівцями:

- 1) здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої;
- 2) здібності – це тільки ті особливості, що мають відношення до успішності виконання діяльності чи деяких інших діяльностей;
- 3) здібності не зводяться до знань, умінь і навичок, що вже вироблені у людини, хоча й зумовлюють легкість і швидкість набуття цих знань і навичок. Здібності й уміння, здібності і знання, здібності і навички не тотожні поняття. Стосовно навичок, умінь і знань здібності людини виступають як деяка можливість.

Здібності до музики, що виявилися у дитини, ні в якому разі не є гарантією того, що дитина однозначно стане музикантом. З іншого боку, не можна говорити про здібності людини до музики, якщо її не намагалися навчати, якщо вона не набула ніяких навичок, необхідних для музичної діяльності. Тільки в процесі спеціального навчання музиці може з'ясуватися – чи є у дитини, яку ми навчаємо, здібності. Це виявиться у тому, наскільки швидко і легко вона засвоює прийоми музикування. Чим здібніша дитина, тим легше вона засвоює інформацію від суспільства і тим більше нової інформації вона надає суспільству, тобто виявляє себе творчо. Причому творчість дитини може виявлятися не в якихось наукових результатах (вони недоступні їй), а саме в тих питаннях, що вона задає собі, батькам, учителю.

Отже, однією з перших ознак розумових здібностей дитини є той факт, що дитину легко вчити. Але якщо ми обмежимося цим твердженням, ми перетворимося у вчителів, для яких здібність з'являється лише в одній формі: як здібність вчитися.

Тисячі дітей опановують мову, малювання, музику, математику, літературу. Але опановують по-різному, і результати отримують різні. Під час навчання дитині передаються знання й уміння, а що стосується певних здібностей, то їхній розвиток відбувається найбільш складним шляхом – у процесі самостійного оволодіння діяльністю, якої вчиться дитина. Ступінь розвитку тих чи інших здібностей у різних людей, що займаються однією і тією же діяльністю, виявляється різним в силу того, що, опановуючи діяльність, кожна дитина сама «відкриває» здібності, що приховуються у ній. Здібності є у всіх, але у виявленні здібностей з'являються індивідуальні

розходження. Здібності виявляються не в знаннях, уміннях і навичках, як таких, а в динаміці їхнього набування, тобто в тому, наскільки за інших рівних умов швидко, глибоко, легко і міцно здійснюється процес оволодіння знаннями й вміннями, істотно важливими для даної діяльності. Здібності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, які є умовами успішного здійснення даної діяльності і які виявляють розходження в динаміці оволодіння необхідними для неї знаннями, уміннями і навичками.

У психології розрізняють загальні (розумові) і більш спеціальні здібності.

Загальні здібності містять у собі:

- якості розуму – широта і глибина розуму, гнучкість, послідовність, самостійність, швидкість думки;
- якості пам'яті – жвавість, повнота, точність і міцність запам'ятовування, спостережливість, що важлива для винахідника, письменника, вченого тощо.

Український науковець Ю.З.Гільбух пропонує таку характеристику загальної розумової обдарованості:

- надзвичайно ранні прояви високої пізнавальної активності і допитливості;
- швидкість і точність виконання розумових операцій;
- стійка увага й оперативна пам'ять;
- сформованість навичок логічного мислення;
- багатство активного словника;
- швидкість і оригінальність вербальних (словесних) асоціацій;
- яскраво виражена установка на творче виконання завдань;
- розвиненість творчого мислення й уяви;
- володіння основними компонентами уміння вчитись.

У своїй книзі «Розумово обдарована дитина» він розглядає таку структуру здібностей: загальні – розумові; спеціальні – спортивні, соціальні, музичні тощо.

І саме кожен з цих типів, а він відповідає поняттю групових здібностей, містить у собі ряд видів. А кожний з видів може розглядатися як спеціальні здібності.

Розумові здібності поділяються за предметною ознакою на: математичні, здібності до вивчення гуманітарних наук тощо.

Технічні здібності поділяються на два види: інженерні (конструкторсько-винахідницькі) і здібності до технічної майстерності.

Художні здібності підрозділяються на літературні, музичні, хореографічні, здібності до малювання тощо.

Соціальні здібності містять у собі здібності, які відносяться до організаторської діяльності в різних сферах життя суспільства (правові, педагогічні тощо).

Тут можна дати таке пояснення: чим більше спеціальним є даний вид здібностей, тим частіше зустрічаються його ранні прояви. Здібності

виявляються в діяльності: чим більше розвинута в людини здібність, тим успішніше вона здійснює діяльність, швидше її опановує, а процес оволодіння діяльністю і сама діяльність даються їй суб'єктивно легше, ніж навчання чи робота в тій сфері, у якій вона не має здібностей.

Ніхто ніколи не прослідкує розвиток здібностей дитини із самого початку, з раннього дитинства. Розмова про здібності починається або тоді, коли вони вже досить сформувалися і «виявили» себе, або коли ми починаємо навчати дитину якої-небудь нової для неї діяльності (математиці, музиці, літературі) і звертаємо увагу на успіхи і швидкість просування. Але до цього часу встигає пройти ціла епоха в житті дитини, насичена досягненнями і відкриттями, про які ми і не підозрювали, чи, у всякому разі, не задумувалися.

Соціальне середовище є дійсний важіль виховного процесу, і вся роль вихователя зводиться до керування цим важелем. В основу виховання повинна бути покладена особиста діяльність учня, тому що особистий досвід учня являє собою все. Виховання повинне бути організоване так, щоб не учня виховували, а учень виховувався сам, тобто змінював свої природжені реакції через власний досвід. А досвід учня цілком і без усякого залишку визначається соціальним середовищем. Варто змінитися соціальному середовищу, як зараз же міняється і поведінка людини.

Таким чином ми визнаємо важливими для розвитку здібностей всі основні фактори: роль природних задатків, роль середовища – оточення дитини, роль навчання й особливості особистості самої дитини. Доля її не визначена в момент народження: за допомогою батьків і вчителів, власними зусиллями вона може досягти високих результатів у розвитку здібностей, навіть якщо його природні задатки не дуже сприятливі.

Отже, якщо людина навіть з найвидатнішими задатками не буде займатися відповідною діяльністю, здібності в неї не розвинуться.

2.2. Основні вікові періоди розвитку творчих здібностей і інтересів дитини

Саме інтенсивніше здібності починають розвиватись у дошкільному віці. У поведінці дитини чимдалі зростає доля її власної активності. Дуже яскраво виявляється пристрасне бажання дитини спробувати себе у різних починаннях, забавах. Малюки намагаються невпинно діяти, тягнуться до вражень, що доставляються органами чуття, прагнуть говорити. Дитині подобається досягати якої-небудь мети, одержувати очікувані результати завдяки власним зусиллям, справлятися з певними вимогами і при цьому спілкуватися, звертати на себе увагу, зустрічати схвалення. У ці роки активність виступає у схильності до ігор, до фантазування - найхарактернішої риси дошкільного дитинства. В іграх дитина проявляє ініціативу, переживає бажану повноту навантаження, насолоджується відкриттями нового.

Період 3 до 5 років – час розвитку допитливості, непосидючості й незаперечної віри у свої сили. Дошкільне дитинство - один з найважливіших етапів життя дитини, значною мірою визначає всі його подальший розвиток. Протягом цього періоду йде інтенсивний розвиток і дозрівання всіх систем і функцій дитячого організму: збільшуються ріст дитини, маса тіла і об'єм мозку, вдосконалюється нервова система і розвивається вища нервова діяльність. Все це створює передумови для подальшого розвитку та становлення пізнавальних психічних процесів і особистості дитини, оволодіння новими видами діяльності.

За концепцією провідної діяльності відомі психологи А. Н. Леонтьєв, Д.Б. Ельконін, А.В. Запорожець та ін. в якості ведучої діяльності розглядають сюжетно-рольову гру. Крім ігрової, характерні також різні форми продуктивної діяльності: конструювання, малювання, ліплення, аплікація та ін. Можна спостерігати також елементи вчення і праці, хоча навчальної та трудової діяльності в розвинутій формі у дошкільника ще немає.

1-2 класи – спад всіх інтересів, що не стосується школи, школа сама по собі настільки цікава, що залучає всю увагу дітей. Щоб сформувати творчі здібності, дитині необхідно якнайбільше вражень про навколишній світ під час виконання різних видів діяльності, які їй подобаються найбільше, а потім – в усіх притаманних учням видах діяльності (гра, малювання, конструювання, читання та розігрування сюжетів знайомих літературних творів, складання віршів, казок, робота з геометричним матеріалом, експериментування тощо). Формуючи в учнів інтерес до будь-якого з цих видів діяльності, вдається захопити дитину процесом творчості.

3-4 класи – час прилучатися до серйозної справи, практична реалізація захоплень, які вимагають розвинутих умінь і навичок. Час подумати, до чого дитину залучити ще, якій майстерності навчити, у який гурток направити.

7 років – вік самий безтурботний і безстрашний – куди б не прийшов (за винятком музичної школи, гуртків хореографії чи фігурного катання) він буде одним із самих маленьких.

Вивчення пізнавальної діяльності дітей наприкінці початкової школи свідчить про підвищення дослідницької активності дітей, подальший розвиток їхнього мислення.

У 8-9 років діти, читаючи і спостерігаючи за різними явищами життя, починають формулювати пошукові питання, на які самі намагаються відповісти.

6-7 класи – час прояву багатьох здібностей. Світ розширився: у школі стало більше предметів. До цього часу багато хто вже майстри своєї справи (хто чим займався), можна говорити, чи є в них талант. Інші почувають у собі нові сили і тільки підбираються до улюбленого предмета.

Підлітковий вік. Діти у цей період швидко змінюють свої інтереси. Одне захоплення витісняє інше, не давши йому зміцнитися. Чи

м менше інтерес, тим легше він замінюється. Інтерес може і зовсім зникнути тому, що якимось самою собою висчерпується справа, що займала; дитина доходить до меж, доступних їй. Підлітки кидають улюблені заняття тому, що в них з'являється вікова вимогливість до себе, їх вже не задовольняють абиякі результати роботи, а кращих вони домогтися не можуть. Це час керування інтересів товаришів, вони цілком під їхнім впливом. Колишні захоплення вважають «дитинством», а новим ще не час.

Звичайно, це інтереси досить пасивні. Немає внутрішньої причетності до науки, до предмету, що цікавить, внутрішнього обов'язку знати все про предмет. Трапляється стаття, прочитають, а спеціально шукати не стануть. Є рух: увесь час щось нове. Є й така група підлітків: ті, хто втратив дитячі інтереси і не знайшов нові, гідні його нинішнього віку. Утворився вакуум: його заповнюють час, проведений в пустих розмовах з однолітками, перегляд телепередач та читання книжок, що не приносять жодної користі.

13-14 років – вік критичний у всіх відношеннях. Але якщо дитина ввійде в перехідний вік зі стійким захопленням, то вона переживе цю найскладнішу епоху набагато легше, ніж її однолітки.

9-11 класи – самий відповідальний період. Час, коли інтереси зв'язують з майбутньою професією. Пора визначатися, вибір інтересу обмежується свідомістю власних можливостей. Час сумнівів. Одні коливаються, інші хапаються за книги, читають спеціальну літературу, для третіх питання вже давно вирішене й у душі вони вважають себе фізиками, лікарями, танцюристами. Іспити ці не тільки для дітей. Якщо до 10 класу в дитини ясно визначилась схильність, якщо він любить обрану справу, то виходить, що уся стратегія виховання була правильною й успішною. Зміст її життя складе праця, що принесе задоволення.

Дослідження К.А. Аріскіної доводять, що зв'язок між інтересом до одного з предметів і професійним інтересом виявляється при переході з 6 у 7 класи і чітко виявляється, тільки починаючи з 8 класу. У підлітковому віці спостерігається розвиток обсягу уваги, здатності до переключення і розподілу уваги і підйом стійкості уваги. Разом з тим у підлітків погіршуються результати навчальної діяльності. Це відбувається тому, що понятійні здібності підлітка, на відміну від здібностей молодшого школяра, набувають нової якості. Підліток може оперувати поняттями, міркувати про властивості і якості предметів, будувати гіпотези, планувати дослідницьку діяльність і таким чином освоювати багато інформації.

Підліток здатний придумати спосіб запам'ятовування нової формули, тобто керувати своєю пам'яттю, може побудувати гіпотезу, тобто направляти, регулювати процес свого мислення тощо, але йому дуже важко керувати своєю особистістю. Підліток уважний лише тоді, коли це зв'язано з його актуальними потребами і переживаннями.

Усі інтимні переживання підлітка тією чи іншою мірою пов'язані з пошуком себе, з пізнанням своїх здібностей і можливостей, і з

прагненням дізнатися, як оцінюють його оточуючі, гострою необхідністю у формуванні власного образу “Я”. Це для підлітка головне.

І якщо те чи інше навчальне завдання сприяє розвитку особистості, якщо навчальна ситуація стикається з переживаннями, якщо характер і форми спілкування з підлітком дають йому можливість зайняти позиції дорослої людини, то увага стає чіткою і концентрованою.

З'ясувалося, що здібності, як правило, розвиваються поступово. Крім того, їхній розвиток відбувається в дуже різних сферах діяльності. На визначених вікових ступенях індивідуальний розвиток дитини створює сприятливі передумови для формування визначених здібностей.

2.3. Дослідження креативності та творчих здібностей

Найпершим вченим який від теоретичних міркувань про здібності спробував перейти до їх практичного вивчення був англієць, психолог, соціолог, учений, географ і антрополог Френсіс Гальтон.

За Ф.Гальтоном, талант – суто спадкоємна якість. Свої погляди він спробував обґрунтувати за допомогою широко задуманих досліджень. Він зібрав відомості про 300 сімей, які нараховували в цілому до 1000 чоловік, яких, на думку Ф.Гальтона, можна було віднести до числа талановитих.

За результатом його досліджень у 1875 р. була опублікована книга «Спадковість таланту. Її закони і наслідки», де автор зробив висновок, що таланти передаються в спадщину або по батьківській або по материнській лінії. Але висновки Ф.Гальтона не мали наукової вірогідності. Єдиний висновок, що міг бути зроблений за матеріалами Ф.Гальтона, полягав у тому, що сім'ї заможних, знатних людей складають сприятливе середовище, де можуть розвинути якості, необхідні для заняття інтелектуальною працею. Ніяких висновків про спадкоємну схильність до тих чи інших професій на підставі даних Ф.Гальтона жоден дослідник не зважився зробити.

Ф.Гальтон прагнув науково обґрунтувати свої ідеї і спробував створити метод, що дозволяє більш точно визначити здібності людини. Він розробив ряд коротких іспитів, що дозволяють вимірювати розходження між людьми за такими якостями, як реакція шкіри на температуру «дотику», гострота зору, нюху, смаку і «м'язового почуття», швидкість суджень тощо.

Подібні іспити Ф.Гальтон назвав розумовими тестами (від англійського «test» – іспит, проба).

Довгий час слідом за Ф.Гальтоном тестами вимірювали розходження в найпростіших якостях – чуттєвості, швидкості реакції тощо.

Творчість – це завжди створення нового оригінального продукту. Як засвідчив «Каліфорнійський лонгітюд», високий інтелект – це ще не гарантія творчості. Діти з високим IQ виявилися соціально більш успішними і більш адаптованими. Однак, з такої вибірки (близько 500 осіб) ні одна не виявила себе, як творча особистість.

Вважалося, чим вище рівень розумових і спеціальних здібностей, тим більше творча віддача людини. Однак практика показала, що це далеко не так. Крім того, при тестуванні незмінно «провалюються» люди не тільки з низьким рівнем здібностей, але і дуже талановиті, з оригінальним складом розуму.

Наступні дослідження творчих особистостей визначили, що для них характерний середній рівень інтелекту, висока пізнавальна мотивація і висока креативність (Додаток А).

Американських тестологів це підштовхнуло зробити переоцінку накопичених тестологією цінностей. Результатом виявилось протиставлення інтелектуальної обдарованості і творчої обдарованості (креативності).

Тут для творчої обдарованості виділяються такі параметри:

- швидкість думки (кількість ідей, що виникають в одиницю часу);
- гнучкість думки (здатність переключатися з однієї ідеї на іншу);
- оригінальність (здатність генерувати ідеї, що відрізняються від загальноновизнаних поглядів);
- допитливість (чутливість до проблем у навколишньому світі);
- здатність до розробки гіпотези;
- «іррелевантність» (логічна незалежність реакції від стимулу);
- фантастичність (повна відірваність відповіді від реальності при наявності логічного зв'язку між стимулом і реакцією).

Американські тестологи Гетцельс і Джексон у 1960 році публікують дані, що свідчать про відсутність залежності між показниками інтелекту і креативності. Мозок діє, а логіка гальмує, виконуючи роль внутрішнього критика.

Серед принципів нової теорії, що повинна відбити діалектику наступності і новаторства в розвитку творчих здібностей, сьогодні широко представлений принцип креативності.

Креативний – вищий – від латинського “creatio” –творити, діяти – орієнтація на творчі процеси.

Креативність забезпечується трьома групами факторів:

- 1) біологічні передумови;
- 2) особлива організація психологічної діяльності;
- 3) відповідний соціум.

Біологічні передумови - це висока мобільність нервової системи, що забезпечує швидку передачу нервових імпульсів і широту зв'язків, високий емоційний потенціал, витривалість, що забезпечує працездатність креативних геніїв; особливу організацію психічної діяльності.

Розглядає творчість як особистісну рису і Д. Богоявленська, в основі якої лежить прагнення, не стимульоване зовні, виходити за рамки даного завдання, тобто визначення внутрішньої пізнавальної мотивації. Для творчої особистості властива орієнтація не на результат, а на процес. Для неї характерне пізнання заради пізнання. Якщо пізнавальна діяльніс

ть мотивована іншими потребами – матеріальним благополуччям, самоствердженням тощо, то пізнавальна активність припиняється після досягнення результату.

На основі рано виявлених здібностей прогнозувати творче майбутнє дитини неможливо. Усе залежить від того, як піде формування її особистості. Також виняткова пластичність психічних процесів дитини, її вразливість, обумовлює способи впливу на навколишній світ, якісні особливості протікання психічних процесів.

Розділ III Педагогічні умови формування творчих здібностей підлітків у системі позашкільних закладів

3.1. Можливості сучасного позашкільного закладу з розвитку творчих здібностей підлітків

Підлітків, які творчо обдаровані, в тисячі разів більше, ніж гарних художників, поетів, музикантів, винахідників. Це факт, що піддається і песимістичному й оптимістичному тлумаченню. Сьогодні ми говоримо, що не талановитих дітей не має.

Висновок психологічних досліджень полягає в тому, що творчі досягнення статистично не зв'язані з навчальною успішністю в школі. Багато великих людей (Дарвін, Гегель, Гумбольдт, Наполеон, Вагнер, Верді, Шиллер, Свифт, Шеридан, Уордсворт, Гейне та ін.) у шкільні й студентські роки погано встигали і не вважалися особливо здібними.

Дивно, але дитина, яка протягом усього свого шкільного життя вивчає кращі здобутки художньої літератури, не тільки не одержує імпульсу до власної літературної творчості, але в більшості випадків не стає навіть кваліфікованим читачем, не набуває навіть звички до читання.

Шкільна програма регламентована, тому дитяча та юнацька творчість повніше і яскравіше виявляється поза класом, у наукових секціях чи у сфері дозвілля, де вона може зберігати вільні ігрові форми. Своєрідність позашкільного навчання і полягає в тому, що його головною метою є формування здібностей, розвиток творчої особистості.

Виховання та позашкільна освіта - процес безперервний. Він не має фіксованих термінів завершення: послідовно переходить із однієї стадії у другу від створення умов, сприятливих для творчої діяльності дітей та підлітків, до забезпечення їх співробітництва у творчому процесі та самостійної творчості, які формують потребу особистості у подальшому творчому сприйнятті світу.

Зміст виховання та позашкільної освіти у порівнянні з базовою і професійною освітою ґрунтується на інших засадах. Такими засадами є особисті замовлення дітей і їх батьків. Ці замовлення постійно розвиваються, варіюються в чому і простежується безперервна динамічність цієї ланки освіти, її нестандартність та варіативність.

Особливістю позашкільного навчально-виховного процесу є проектування педагогічних методик та технологій, що могли б якнайповніше допомогти дітям зорієнтуватися і самореалізуватися у складній багатогранній соціокультурній ситуації..

Головна мета позашкільної освіти - створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, підготовка підлітків до життя в умовах переходу до ринкової економіки при впровадженні якісно нових форм і методів організації позашкільної життєдіяльності підлітків, задоволення їх освітніх потреб шляхом залучення до науково-експериментальної, дослідницької, технічно-конструкторської, художньої, декоративно-прикладної, еколого-природничої, туристсько-краєзнавчої та інших видів діяльності.

Організація позашкільної діяльності дітей та учнівської молоді є одним з резервів підвищення якості та інтенсивності вирішення завдань суспільства в галузі освіти.

Основними завданнями позашкільної освіти та виховання є:

1. Формування суспільно-громадського досвіду особистості;
2. Розвиток, стимулювання та реалізація її духовного і творчого потенціалу;
3. Створення систем пошуку, розвитку, підтримки юних талантів і обдаровань для формування творчої та наукової еліти у різних галузях суспільного життя;
4. Залучення до особистісно-значущих соціокультурних цінностей, потреба у яких не забезпечується системою базової освіти;
5. Задоволення її потреб у професійному самовизначенні;
6. Забезпечення соціально-педагогічного захисту неповнолітніх та організація їх дозвілля;
7. Розвиток психофізичних ресурсів, зміцнення здоров'я, підтримка високої працездатності протягом всього періоду навчання;
8. Виховання вольових якостей, формування активної життєвої позиції, здорового способу життя засобами фізичної культури та спорту.

Для перетворення проблеми навчання і розвитку в проблему виховання і розвитку необхідно розробити й особливі, специфічні для сучасної проблеми положення і принципи. Розробка теоретичних основ і практичних рекомендацій для розв'язання проблеми виховання і розвитку вимагає багатьох і складних досліджень.

Позашкільна освіта – необхідна ланка у вихованні багатогранної особистості, в її освіті, в ранній професійній орієнтації.

3.2. Роль позашкільної освіти в житті підлітка

Багатьма науковцями позашкільна освіта розуміється як цілеспрямований процес виховання і навчання за допомогою реалізації

додаткових освітніх програм. Позашкільна освіта - невід'ємна частина загальної освіти дітей. Що ж вона дає?

- розкриття творчих здібностей;
- отримання нових знань;
- залучення до культури, формування моральної позиції;
- розвиток пізнавальних інтересів;
- створення умов для особистісного зростання;
- освоєння досвіду спілкування;
- розвиток самостійності;
- допомога у виборі майбутньої професії;
- організація дозвілля;
- всебічний розвиток особистості;

Вся система позашкільної освіти є важливою умовою для розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних здібностей, мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій. У порівнянні з основною освітою позашкільна освіта володіє цілим рядом переваг, таких як:

1. Швидке реагування на зміну інтересів суспільства.
2. Гнучкий (творчий) підхід до формування змісту занять.
3. Індивідуальний підхід у навчанні.
4. Можливість швидкого практичного застосування отриманих знань у результаті взаємодії з об'єктами праці, природи, з культурними пам'ятками і т.д.
5. Можливість до професійної підготовки дітей. За даними фахівців, більше 60% дітей не мають яскраво виражених схильностей, інтересів до професійної діяльності.
6. Можливість вільного вибору дитиною видів і галузей діяльності.

Найбільш популярні напрямки позашкільної освіти дітей пов'язані з технічним моделюванням, танцювальним і прикладним мистецтвом, музикою, спортом, туризмом, художньою творчістю, краєзнавством.

У секціях і гуртках діти визначають, що вони хочуть дізнатися, вчать, приймати нестандартні рішення у проблемних ситуаціях. Займаючись спостереженнями, роблять висновки, набувають навичок експериментально-дослідницької діяльності, складають проекти, моделюють різні предмети побуту, техніку, одяг. Вчать здобувати інформацію за допомогою різних джерел і грамотно її використовувати.

Отже, сучасна позашкільна освіта - це гнучка, динамічна, багаторівнева система, заснована на індивідуальному підході до учнів.

Я виділила позитивні моменти відвідування гуртків та секцій позашкільної освіти.

1. Заняття в гуртку чи секції – це зміна виду діяльності. Якщо дитина відвідує спортивну секцію, то шкільна розумова активність тут змінюється фізичною.

Якщо це музична школа або художній гурток - творчою. У гуртках прикладної творчості - руховою (моторною) активністю, тобто ручною працею;

2. Заняття в гуртку, секції - це спосіб організації дозвілля. Дійсно, гуртки та секції нерідко є єдиним способом організувати час дитини після школи для працюючих батьків. У дитини, яка відвідує позашкільні заняття, менше шансів потрапити в яку-небудь біду на вулиці, накоїти що-небудь вдома, придбати шкідливі звички (наприклад, навчитися курити або пристраситися до гри на автоматах). Приміщення, призначені для занять з дітьми, в дитячих клубах намагаються обладнати з урахуванням їх інтересів. Їх оснащують іграми, іграшками, матеріалами для творчості, спортивними снарядами.

3. Заняття в гуртку, секції - це спілкування. Як правило, діти в гуртку більш схожі між собою, оскільки в них спільні інтереси. Це полегшує встановлення дружніх відносин. Необхідність досягнення загальної мети допомагає розвивати навички спілкування, вчитися вирішувати конфлікти, відстоювати свою думку і знаходити компроміси. Як правило, в гуртках чи секціях панує більш неформальна обстановка, ніж у школі. Не пред'являється таких жорстких вимог до дисципліни.

4. Заняття в гуртку, секції сприяють формуванню відповідальності, самостійності. Якщо хочеш відвідувати улюблений гурток, значить, повинен навчитися запам'ятовувати і контролювати безліч речей відразу. Необхідно запам'ятати розклад занять і вчасно на них прийти; принести все необхідне для занять; виконати дані керівником домашні завдання; організувати свій час так, щоб все встигнути: і в школу сходити, і уроки зробити, і мамі з татом допомогти, і з друзями поспілкуватися.

5. Заняття в гуртку, секції сприяють розвитку здібностей.

6. Заняття в гуртку, секції сприяють підвищенню самооцінки. Відвідуючи секцію, займатися в якій справді цікаво, навіть самий невпевнений у собі дитина обов'язково досягне успіху. Ця перемога зміцнить віру в себе, в свої сили. А це дуже необхідно в житті.

Є, звичайно, і негативні моменти:

1. Заняття в гуртку, секції вимагають додаткового часу. Однак навряд чи можна займатися навчанням весь день, необхідний відпочинок. Заняття в гуртку - один з можливих варіантів.

2. Заняття у гуртках та секціях – це додаткові навантаження. Вимоги до школярів, кількість предметів, що вивчаються, складність навчального матеріалу ростуть. І це потрібно враховувати.

Отже, я можу з впевненістю сказати, що позашкільна освіта має ряд переваг, що допомагають підліткові у реалізації його творчого потенціалу.

3.3. Психолого-педагогічні положення щодо організації діяльності позашкільних закладів

Організовуючи діяльність позашкільних закладів варто спиратися і всіляко розвивати властиві підліткам потреби в самоствердженні, у само здійсненні себе, як особистості, у бажанні стати значущим для інших, у

прагненні бути оціненим оточуючими. У той же час у підлітків варто поступово формувати адекватну самооцінку, знання своїх сильних і слабких сторін. Для цього кожен підліток повинен періодично проходити через психодіагностику своїх основних якостей і особливостей, і йому треба повідомляти результати для того, щоб розвивати в нього рефлексивну діяльність, потребу і звичку до самоаналізу.

Гарний розвиток творчих здібностей підлітків проходить лише в процесі різноманітної власної діяльності. При цьому важливо, щоб визначальним мотивом цієї діяльності був внутрішній мотив, безпосередньо пов'язаний зі змістом цієї діяльності. Тому дуже важливо, щоб основна діяльність підлітка в позашкільному закладі мала характер самодіяльності. Саме в ній підліток буде знаходити задоволення своїх найбільш глибоких пізнавальних потреб, інтересів і схильностей, потребу в особистісному саморозвитку, і вона – ця діяльність – повинна приносити йому найбільшу радість і задоволення. Потрібно максимально можливо створювати всі умови для індивідуального вільного розвитку кожного підлітка, але так, щоб він- підліток – був змушений переборювати свої слабкі і негативні сторони, і розвивати й удосконалювати свої здібності.

Дуже важливим є самоврядування. Діти роблять усе самі, самі організують своє життя. Але коли починаються «творчі справи» – проводять вечір, свято, олімпіаду – дорослі працюють разом з дітьми, на рівних. Участь дорослих забезпечує високу якість кожної справи, а підлітки отримують задоволення, їх інтерес не зникає. Це свідчить про те, що коло інтересів підлітків досить вузьке, тому одним з важливих завдань позашкільних закладів є його розширення та розвиток.

Розвиваючи творчу активність, треба озброювати дітей не тільки практичними, але і дослідницькими методами. У програмах навчання у позашкільних закладах повинні бути представлені методи досягнення цілей творчого розвитку учнів, недостатня орієнтація на власну творчість школярів (написання творів, розробку сценаріїв, розробку приладів, конструкцій тощо).

Укомплектування груп повинне бути таким, щоб кожна група була по можливості гомогенною за рівнем розвитку здібностей, особливостей інтересів і схильностей підлітків. При цьому кожному підлітку необхідно дати можливість спробувати себе в різних видах діяльності для того, щоб більш усвідомлено визначити характер своїх здібностей, інтересів і схильностей. Для того щоб діяльність позитивно впливала на розвиток здібностей, вона повинна задовольняти деякі умови.

Насамперед, діяльність повинна викликати в дитини сильні і стійкі позитивні емоції, задоволення. Підлітку необхідно надати можливість випробувати почуття радісного задоволення від діяльності, тоді в нього виникає прагнення за власною ініціативою, без примусу займатися нею. Жива зацікавленість, бажання виконати роботу можливо краще, а не

формально, байдуже і байдужне ставлення до неї – необхідні умови того, щоб діяльність позитивно впливала на розвиток здібностей.

По-друге, діяльність повинна бути по можливості творчою. Наприклад, для розвитку літературних здібностей корисно постійно і систематично працювати над написанням нарисів, творів і віршів, і в їх наступному детальному розборі в гуртку; корисні спеціальні екскурсії в природу з установкою на спостережливість і естетичне сприйняття дійсності з наступним барвистим і виразним описом баченого і чутого.

По-третє, дуже важливо організувати діяльність підлітка так, яку б він сприймав як мету, яка завжди набагато перевершує його наявні можливості, вже досягнутий ним рівень виконання діяльності. Особливо мають потребу в усе більш складних і різноманітних творчих завданнях підлітки з уже визначеними здібностями.

Необхідно у розвитку дитячої творчості потрібно дотримуватися принципів свободи, яка є взагалі неодмінною умовою усякої творчості.

Творчі заняття дітей не можуть бути ні обов'язковими, ні примусовими і можуть виникати тільки з дитячих інтересів. Але жодного підлітка неможливо змусити відвідувати заняття гуртків просто тому що «так треба», якщо йому це не цікаво.

Виділимо кілька умов для успішного розвитку творчих здібностей.

Перша – ранній початок розвитку творчих здібностей.

Друга умова полягає в тому, щоб заздалегідь оточити підлітка таким середовищем і такою системою відносин, які б стимулювали найрізноманітнішу його творчу діяльність і поволи розвивали в ньому саме те, що у відповідний момент здатне найбільше ефективно розвиватися. Для цього необхідно з дитинства виявляти інтереси та здібності дитини та спрямовувати її розвиток у відповідних напрямках (гуртках та секціях) (Додаток В).

Третя впливає із самого характеру творчого процесу, що вимагає максимальної напруги сил.

Четверта полягає в тому, що надана дитині воля не тільки не виключає, а навпаки, припускає ненав'язливу, розумну, доброзичливу допомогу дорослих. Саме складне тут, мабуть, полягає в тім, щоб не перетворювати волю в безкарність, а допомогу – у підказку. Потрібно давати можливість міркувати, не позбавляти труднощів і задоволення зробити нехай маленьке, але відкриття!

Виходячи з цього, виділимо ряд умов розвитку творчих здібностей підлітків у системі позашкільних закладів:

1. Швидке реагування на зміну інтересів суспільства.
2. Гнучкий (творчий) підхід до формування змісту занять.
3. Індивідуальний підхід у навчанні.
4. Можливість швидкого практичного застосування отриманих знань.
5. Можливість професійної підготовки дітей.
6. Можливість вільного вибору дитиною видів і сфер діяльності.

Розділ IV Сучасні аспекти гурткової роботи

4.1. Особливості організації гурткової роботи

Природовідповідність педагогічних впливів є найважливішою формою і засобом реалізації принципу індивідуалізації в освіті. Принцип природовідповідності навчання поглинає собою ідеї «індивідуалізації і диференціації навчання».

Індивідуалізація навчання – це організація навчально-виховного процесу, при якому вибір способів, прийомів, темпу навчання зумовлюються індивідуальними особливостями учнів.

Диференція навчання – це система дидактичних засобів, які дозволяють по-різному організувати процес навчання різних категорій учнів у відповідності з їхніми потенціальними можливостями, груповими та індивідуальними особливостями, з урахуванням змісту та мети навчання.

Індивідуалізація педагогічної взаємодії передбачає розуміння, прийняття і врахування можливих індивідуальних проявів, природних і особистісних особливостей (учня і вчителя). Ці особливості так чи інакше формуються в певні сполучення, що в свою чергу дозволяє реалізувати ідею диференційованого підходу. Таким чином, індивідуалізація лежить в основі диференціації.

Одним з основних завдань позашкільної освіти є організація навчально-виховного процесу таким чином, щоб він сприяв розвитку особистості. Діяльність педагога можна порівняти з працею садівника. Адже садівник, щоб виростити гарну квітку, вчасно поливає і підживлює її. Так і обов'язок учителя – створити всі умови для всебічного розвитку дитини, розкриття її таланту, здібностей та обдарувань.

Щастя відкрити чарівну квітку обдарованості учнівської молоді дається тому, хто справді любить дітей і вміє прокласти стежки до їхнього розуму і серця. Розвинути обдарованість можна лише тоді, коли дитина працює під умілим керівництвом учителя, вихователя, психолога і батьків. Адже, хоч би якими були від природи задатки, ніякого таланту не буде, якщо їх не розвивати. Тому надзвичайно важливо, щоб питанням розвитку особистості займалися педагоги.

Як дім починається з фундаменту, так навчальний заклад – зі сприйняття учнівської молоді такою, якою вона є, і допомагає їй розвиватися вільною, освіченою людиною.

Педагогічні працівники в навчальному закладі, які працюють з учнівською молоддю, свою діяльність базують на принципах демократизації, гуманізації, індивідуалізації, диференціації та інтеграції.

В українській дидактиці принцип диференціації розроблявся ще за часів К.Д. Ушинського. Думку про необхідність застосування диференційованого підходу як однієї з найефективніших форм індивідуалізації навчання в свій час висловлював В.О. Сухомлинський.

На сучасному етапі зазначену проблему визнають актуальною й інші наші психологи: О.Я. Савченко, М.В. Богданович, С.П. Логачевська.

Працюючи з сучасними дітьми, помічаєш їхню яскраву індивідуальність. Практично кожна дитина є неповторною особистістю зі своїми мріями, прагненнями. Саме при застосуванні диференційованого навчання вчителі намагаються врахувати задатки особистості, її нахили, можливості, прагнення до саморозвитку.

У нашій повсякденній роботі можна помітити, що в навчальні заклади приходять учнівська молодь, яка впевнена у своїх здібностях, має адекватну самооцінку, характеризується внутрішньою свободою й високим самоконтролем, ініціативністю, успішно пристосовуються до умов свого соціального оточення. Це діти з високим рівнем інтелекту і високою креативністю, їм треба більше довіряти. Вони помиляються, але адекватно реагують на зауваження і самі виправляють свої недоліки. Ці діти успішні у навчанні та спілкуванні з однолітками. Практично їм вдається оволодіти всіма видами діяльності, до якої вони прагнуть.

Друга група дітей – з високим рівнем інтелекту та низькою креативністю. Вони прагнуть успіхів, тяжко переживають невдачі. Тому потрібно завжди пам'ятати особливості таких дітей і щиро допомагати долати труднощі. Вони не люблять публічно висловлювати своїх думок, уникають ризику, стримані і страждають без зовнішньої адекватної оцінки.

Також є діти з низьким рівнем інтелекту, але високим рівнем креативності. Часто займають позиції, «знехтуваних». Вони важко пристосовуються до вимог, але поза навчальним закладом, у вільній обстановці, можуть проявити свої здібності. Такі діти страждають від зневіри в собі, комплексу неповноцінності, не можуть зосередитись, без задоволення виконують рутинні завдання. Для таких дітей слід підбирати цікаві справи, пошукові завдання, загадки, лабіринти. Тоді з ними можна працювати і вони не втомлюються. Важливо, застосовувати методику асоціативного запам'ятовування.

Отже, вчитель може допомогти дитині навчитися мислити, а далі вона буде самостійно здійснювати потрібні операції. Діти з низьким інтелектом і творчими здібностями, можливо, не стануть математиками чи фізиками, але вони добре адаптуються, тримаються в «середняках», мають хороші соціальні здібності. Вони можуть організовувати навколо себе колектив. Наприклад, вивчити нову гру і навчити інших.

Працюючи з усіма дітьми, учитель розвиває пам'ять, мислення дітей, їхні здібності.

Мислення – складний психо-фізіологічний процес. Відповідно мислення будується на операціях аналізу, порівняння, абстрагування, узагальнення. В залежності від того, які безпосередньо операції здійснює дитина, різні вчені визначають декілька типів мислення.

Проводячи діагностику розумових здібностей дітей, ми користувались класифікацією типів мислення, запропоновану Гарднером. Згідно цієї класифікації для дітей характерні такі типи мислення:

1. Вербально-лінгвістичний – здатність маніпулювати словами усно або письмово;

2. Логічно-математичний – здатність маніпулювати математичними формулами та логічними поняттями;

3. Просторовий – здатність бачити графічні об'єкти й маніпулювати їхніми складовими;

4. Здатність сприймати ритм і гармонію мелодій, ідентифікувати різні звуки і маніпулювати ними;

5. Тілесно-кінестетичний – здатність використовувати рух тіла, наприклад, у танці, спорті;

6. Внутрішньо особистісний – спроможність розуміти свої відчуття та розмірковувати на філософські теми;

7. Комунікативний – вміння розуміти інших людей, їхні почуття та думки.

У всіх людей переважає один тип мислення, інколи два. Необхідно вчасно дослідити тип мислення та допомогти дитині зорієнтуватися у розвитку своїх здібностей, щоб не втратити інтересу до навчання, до творчого процесу.

Варто сказати, що механізм творчості, обдарованості притаманний кожній здоровій дитині. Він полягає в єдності мислення, почуттів, уяви, психомоторики та енергопотенціалу і починає працювати, коли всі складові розвинено. Памятаючи про це, педагог на заняттях гуртків розвиває ці складові механізму творчості. З перших днів зустрічі з дітьми виявляє їхні можливості на будь-якому уроці та в позаурочний час. Адже навчально-виховний процес – це доброзичлива творча взаємодія вчителя та учня, діалог двох партнерів, де відсутній страх і є радість спілкування.

Учні та вчителі працюють в єдності і потрібно пам'ятати, що, вираджаючи дитину до навчального закладу, батьки вірять у те, що педагоги побачать у їхній дитині щось таке, чого не бачать вони, і будуть розвивати помічені здібності.

Педагогічні працівники професійно-технічної ланки намагаються створити таке поле добра та любові, щоб кожна дитина довірливо ставилася до них і полюбила їх. Лише за таких умов приходить справжня зацікавленість навчанням, осягається «щастя шкільного життя», відбувається реалізація природних нахилів і здібностей учнів, виявляється обдарованість.

Вчитель працює з обдарованою дитиною на уроці, а потім на гуртку, пам'ятає, що навчання – це процес дотримання наступності у розвитку учня. Розвитку обдарованості сприяють нестандартні форми роботи. Оскільки юнацький вік – це період, найсприятливіший для активізації мовлення, її творчості, фантазії та уяви, то поетичні здібності молоді варто продовжувати формувати в цьому віці.

Отже, вчителі організовуючи гуртки, виявляють обдаровану учнівську молодь та допомагають їй розвиватися. Щоб підтримати літературні починання, на заняттях можна застосовувати спеціальні віршувальні вправи, призначені для формування поетичних здібностей. Систематичне і

поетапне їх використання неодмінно буде результативним. До того ж вправи з віршування дітям подобаються і розвивають мовлення.

4.2. Школа керівника гуртка

Пріоритетом державної політики у сфері позашкільної освіти є організація освітньо-виховної діяльності, яка передбачає надання учням знань, формування вмінь і навичок з різних напрямів позашкільної освіти, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей; виховання в дітей поваги до Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, високих моральних якостей, патріотизму, любові до України.

Безпосередній виконавець поставлених освітньо-виховних завдань це керівник гуртка (секції, студії – педагог). Він:

- комплектує склад гуртка, забезпечує його збереження;
- здійснює різноманітну діяльність, особистісно зорієнтоване навчання і виховання, педагогічно обґрунтований вибір форм, засобів та методів роботи, виходячи з психолого-фізіологічних особливостей вихованців;
- організовує роботу дітей з обмеженими можливостями;
- створює умови для цілісного розвитку особистості;
- виявляє і підтримує талановитих дітей та обдарованих дітей, сприяє формуванню їхніх професійних інтересів;
- бере участь у розробці та реалізації навчальних програм, запроваджуючи сучасні освітні технології навчання й виховання;
- проводить роботу серед вихованців, учнів, слухачів з виховання загальної культури, культури спілкування і довіллієво-розважальної діяльності;
- працює у співдружності з батьками, керівниками інших гуртків;
- забезпечує участь гуртківців у масових заходах позашкільного навчального закладу, району, всеукраїнських і міжнародних конкурсах, фестивалях, виставках;
- веде профілактичну роботу з безпеки життєдіяльності і проводить заняття з додержанням правил охорони праці та санітарно-гігієнічних норм;
- веде відповідну документацію та вчасно звітує про результати своєї роботи і творчої діяльності гуртківців;
- поважає гідність дитини, своєю доброзичливою поведінкою утверджує повагу до принципів загальнолюдської моралі.

Керівник гуртка повинен знати:

- законодавчі і нормативно-правові акти – Конституцію України, Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Конвенцію про права дитини, Національну доктрину розвитку освіти, Концепцію позашкільної освіти та виховання, Положення про позашкільний навчальний заклад та ін.;

- програмно-методичні матеріали і документи щодо проведення педагогічного процесу, методик і організацію відповідного напрямку діяльності (соціокультурного, художньо-естетичного, дослідницько-експериментального, науково-технічного, еколого-природничого, туристсько-краєзнавчого, фізкультурно-оздоровчого, військово-патріотичного, дозвіллево-розважального);
- закономірності особистісного розвитку та вікових особливостей дітей, основи педагогіки, психології, фізіології, гігієни, базові дисципліни в обсязі програми загальноосвітньої школи; сучасні освітні тенденції, останні досягнення в галузі науки і техніки, культури, мистецтва (за профілем), форми і методи навчально-виховної роботи; основи педагогічної етики;
- державну мову відповідно до чинного законодавства про мови в Україні.

4.3. Методика використання технологічних інновацій у гуртковій роботі для розвитку творчих та інтелектуальних здібностей дітей

Ключовими завданнями гурткової роботи у формуванні таких компетентностей є:

- пізнавальні, що забезпечує ознайомлення з поняттями та знаннями, які стосуються законів кольорознавства, композиції, перспективи, українських ремесел;
- практичні, що сприяють оволодінню навичками різноманітних прийомів та технік;
- творчі, що забезпечує формування творчих здібностей, художньо – образного сприйняття побаченого та його творчого відображення засобами образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва;
- соціальні, що сприяє вихованню дбайливого, шанобливого ставлення до історії мистецтва, до народних традицій, національної свідомості, формуванню естетичного смаку.

Ця програма передбачає завдання для індивідуального та колективного виконання. Колективна робота здійснюється над великими виробами декоративного плану, призначеними для прикраси житлового, навчального приміщення, участі в конкурсах, виставках.

На заняттях гуртка навчання і виховання здійснюється «природним шляхом» у процесі творчої роботи. Діти отримують від керівника ту інформацію, ті приклади, які необхідні їм для здійснення власного задуму й власних уявлень про світ. Всі роботи, що виготовляються вихованцями, можна використовувати в оздобленні інтер'єру, в побуті, подарувати рідним та друзям, представляти для виставок та вернісажів. Керівниками гуртків систематично впроваджуються освітні технології, методи творчої діяльності та нестандартні форми занять. Активізувати творчу діяльність вихованців гуртка можна через створення нестандартних ситуацій, в якій дитина має

розкрити та проявити свої можливості. Найефективніше у цьому напрямку спрацьовують технології колективної роботи, які створюють інтерактивне середовище активної взаємодії усіх вихованців гуртка. Втім, не варто недооцінювати індивідуальну форму роботи з вихованцями, яка є фундаментом творчо-особистісного підходу у гуртковій роботі. Адже саме ця форма діяльності дозволяє акцентувати увагу на сильних сторонах особистості вихованця (посилююча модель), або на слабких (коригуюча модель), посилювати сильні сторони, щоб компенсувати слабкі (компенсуюча модель).

Час від часу на заняттях гуртка практикуємо впровадження інновацій у проведенні занять, які проводимо у форматі прес-клубу, конференції, семінару, екскурсії, виставки – вернісажу, мандрівки, творчого кафе, пленерів, творчих ігор: «Званий гість», «Майстер-шеф». Елементи гри, театральних постановок, змагальний ефект, якими наповнені ці заняття, участь у їх підготовці стимулюють вихованців гуртка до активної роботи, пошуку цікавої інформації, сприяють розвитку фантазії, виявленню їхніх здібностей, формують вміння робити вибір та нести відповідальність, активізують самостійність, ініціативність та підвищують інтерес до справи, якою вони займаються.

Новітні технології методичної роботи з педагогами ми розглядаємо як стимулюючий процес, що характеризується прагненням педагога репрезентувати власне розуміння цілей навчання і виховання. Самих теоретичних знань не досить. Необхідно, щоб кожен педагог оволодів вміннями і навичками, наприклад, тренінговими методиками, вмів застосувати їх у своїй практичній діяльності. З цією метою більшість методичних закладів проходять в нетрадиційних формах. Перш за все це тренінги, які добре прижились в закладі. Тренінговими методиками успішно оволодівають всі працівники закладу, елементи тренінгів використовуються при проведенні гурткових занять, виховних заходів.

Робота над проектами вже розпочата в закладі. Кілька років поспіль вся навчально-виховна діяльність націлена на впровадження проектних технологій. Педагоги ПНВО є учасниками конкурсу проектів в школі передового педагогічного досвіду «Дивосвіт творчості», підсумки якого будуть підведені в травні. Йде апробація «Інноваційної моделі ПНВО», метою якої є:

- формування творчої особистості учнів засобами різноманітних технік при виконанні творчих проектів;
- формування соціально-культурної компетенції учня засобами вивчення скарбів культури і старовини українського народу;
- підготовка до свідомого вибору професії, забезпеченні духовного розвитку школяра;
- виховання в учнів загальноприйнятних людських цінностей, підготовка їх до життя в соціумі;
- змістовно організоване дозвілля дітей, яке дає змогу спілкуватися з однолітками в різних формах ігрової діяльності.

Серед нетрадиційних форм проведення занять особливе місце займають інтегровані заняття та виховні заходи, які стимулюють різноманітні форми творчої співпраці гуртківців. Великі можливості розкривають тематичні тижні, кількість та тематика яких постійно зростає. У цьому навчальному році до традиційних тематичних тижнів «За здоровий спосіб життя», «Батьківський тиждень», «Тиждень захисту тварин» додалися «Тиждень блоку майстер-класів», «Тиждень виготовлення сувенірів та корисних речей для ЗСУ», «Тиждень спілкування з дітками переміщеними з окупованих територій», «Тиждень молодого спеціаліста». Тематичні тижні досить насичені, добре організовані і дають змогу проявити себе як педагогам, так і учням закладу. Інформація про тематичні тижні широко висвітлюється в засобах масової інформації.

Методична програма «Конструктор занять»

Універсальна методика Анатолія Гіна «Конструктор занять» стала основою методичної програми «Конструктор занять», розробленої в ПНВО.

За мету розробки даної програми і впровадження її в роботу позашкільного закладу взяли підвищення ефективності і якості гурткового заняття.

Основним принципом універсальної методики А. Гіна є принцип «від частки - до цілого»: з стандартних блоків дитячого конструктора можна зібрати і будиночок для зайчика і палац для принцеси. Зі стандартних деталей збираються різні за призначенням і складністю «дорослі» речі: механічні, гідравлічні, електронні конструкції. Розглядаючи гурткове заняття як сукупність факторів педагогічно спрямованої дії на особистість дитини, враховуючи особливості навчально-виховного процесу в ПНВО, творча група педагогів закладу розробила модель побудови гурткового заняття, його базових розділів: запропонувала педагогічні прийоми, прийняті саме на гурткових заняттях; різні форми проведення базових розділів занять.

Базовими розділами гурткового заняття є:

- початок занять
- пояснення нового матеріалу
- закріплення, тренування, відпрацювання вмінь
- повторення
- домашнє завдання
- кінець заняття

Повне опрацювання методичної програми «Конструктор занять» розраховано на 2 роки.

Ключові напрямки діяльності:

- організація методичної роботи, направленої на підвищення рівня науково-методичної підготовки медпрацівників;
- видання інформаційних матеріалів на допомогу педпрацівникам;
- діяльність творчої групи по виробленню моделі побудови гурткового заняття, його розділів, нетрадиційних форм проведення.

Базові заходи:

- Теоретичний семінар для керівників гуртків «Прийоми педагогічної техніки за А. Гіном».
- Засідання творчої групи «Педагогічна майстерність керівника гуртка».
- Вивчення системи роботи керівників гуртків.

4.4. Впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес

Ключові напрямки діяльності:

- забезпечення методичного керівництва та консультування педкадрів;
- створення банку інформації;
- творче використання та комбінування відомих форм та методів педагогічної діяльності.

Основні заходи:

- Організація серії відкритих занять (фрагментів гурткового заняття), проведених в нетрадиційній формі.
- Круглий стіл «Технологія організації традиційних та нестандартних форм роботи на занятті».
- Педрада «Варіативність гурткового заняття».

Вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду, поєднання базових розділів гурткового заняття в єдине ціле.

Підведення підсумків.

Основні напрямки діяльності:

- науково-теоретичне та методичне обґрунтування вивченого досвіду роботи працівників;
- висвітлення кращого досвіду на рівні центру, міста.

Основні заходи:

- Оформлення інформаційної папки «Конструктор занять».
- Організація «Тижня майстерності».
- Педрада.
- Видання збірника з досвіду роботи «Цікавинки навчання».

Методичні рекомендації по застосуванню програми «Конструктор занять»

Початок занять

При проведенні цього етапу пропонуються такі форми: взаємоопитування в формі кросворду; розминка в формі «Пантомімічного лото».

Пояснення нового матеріалу

Найбільш відповідальний розділ заняття. Якщо новий матеріал зацікавить учнів, о і вивчення його буде успішним. Позитивний настрій у вивченні нового матеріалу може надати і ілюстративний матеріал (творча художня робота, відеозапис, уривок з твору), і екскурсія, і відвідання концерту, і ситуаційна гра.

Закріплення, тренування, відпрацювання вмінь

Непосидючі, жваві і нетерплячі діти - це найскладніший етап занять. Зробити ці тренувальні вправи, нескінченні репетиції, повторення і закріплення матеріалу не набридливими, а дійсно ефективними найбільш серйозне випробування для педагога. Навіть захоплені новою темою, новою роботою учні можуть стомитися, якщо цей розділ заняття затягнеться і перетвориться в нудний обов'язок. Тут від керівника необхідний весь арсенал педагогічних прийомів і вже згадані «Приваблива мета» «Роби, як я», і «Змагання», і бліц-конкурс на краще виконання вправи, руху, елементу роботи.

Повторення

Вивчений та відпрацьований матеріал перестає цікавити дитину, коли повторення його буде механічним. Тому при повторенні матеріалу слід обирати форми роботи, привабливі для дитини, наприклад, заняття-концерт, заняття-конкурс; прийом «Дитяче журі» - це надає повторенню нового змісту. Пожвавить процес повторення і прийом «Лови помилку», коли керівник (або учень) показує вправу, або елемент вправи з навмисною помилкою. При повторенні можна застосовувати і прийом «Розширення поля оцінок». Це майже жарт але атмосферу на занятті він пожвавить, коли замість звичних «шкільних» оцінок, учня оцінять літерою «м» (молодець!), або 2 літери «м» (двічі молодець!), або літерою «н» (не старався); прийом «ідеальна оцінка» теж дещо жартівливий - учні самі оцінюють свою роботу і повідомляють про це керівника (добра нагода для педагога з'ясувати рівень самооцінки учня, його творчі і особисті амбіції).

Домашнє завдання

Повністю віддається на розсуд керівника гуртка і залежить від того, яке завдання він виконує, ступінь захоплення учня завданням, його обсяг і складність, та інших суто індивідуальних чинників.

Кінець заняття

Керівник гуртка може сам поставити крапку в занятті своєю авторитетною оцінкою в цілому, оцінити роботи окремих учнів, а може віддати оцінку виконаної роботи на розсуд учнів (педагогічний прийом «Точка зору»). Залежно від конкретної педагогічної ситуації можна застосовувати і «ідеальну оцінку», і жартівливе «розширення поля оцінок».

Ці форми роботи і педагогічні прийоми лише орієнтир для починаючого, мислячого керівника гуртка. В педагогічному досвіді кожного педагога знайдеться цікавий прийом, оригінальна форма проведення окремого розділу занять, всього заняття в цілому. Педагогічні прийоми, форми роботи це лише цеглинки великої споруди педагогічного досвіду, який будується все життя і тільки від педагога залежить, що будувати: казковий палац чи благодійну хатинку.

Перелік педагогічних прийомів, використаних в програмі «Конструктор занять»:

- «Лови помилку»;
- «Відстрочена відгадка»;
- «Фантастичне припущення»;
- «Щедра оцінка»;
- «Дитяче журі»;
- «Здивуй»;
- «Ідеальна оцінка»;
- «Рейтинг»;
- «Приваблива мета»;
- «Навчи іншого»;
- «Хто краще» - змагання;
- «Роби, як я»;
- «Розширення поля оцінок»;
- «Кредит довіри»;
- «Точка зору».

Лови помилку - пояснюючи матеріал, керівник навмисно допускає помилку. Гуртківці заздалегідь попереджені про це. Навчіть їх реагувати на помилку, заохочуйте їх увагу! Керівник має прагнення, щоб діти не тільки помітили помилку, зрозуміли «помилконебезпечне» місце, але й знали правильну відповідь.

Відстрочена відгадка - на початку заняття керівник дає загадку (дивовижний факт), відгадку до якого, ключ до розуміння буде надано в процесі заняття. Інший варіант - загадку дають в кінці заняття, щоб гуртківці мали нагоду обміркувати її вдома і на початку наступного заняття вислухати висновки і дати вірну відповідь, вірне тлумачення дивовижного факту.

Фантастичне припущення - керівник доповнює реальну ситуацію фантастикою. Цей прийом дає можливість подивитися на звичні речі з незвичної точки зору.

Щедра оцінка - заохочувальний прийом для невпевнених в собі дітей. Оцінюємо словом, інтонацією, жестом. Використання цього прийому підбадьорює гуртківців, створює позитивний емоційний настрій, стимулює процес навчання. На цьому тлі найменші успіхи дитини помічаються, авансуються майбутні успіхи, підтримується інтерес дитини до занять. Для учня з завищеною самооцінкою «щедру оцінку» слід застосовувати обережно і помірковано.

Дитяче журі - керівник дає можливість гуртківцям не тільки оцінити роботу товаришів, але й розвивати вміння дітей аналізувати, відбирати вагомі критерії оцінки, обґрунтовувати свої висновки. Цей прийом широко використовується у гуртках, коли в колективі обговорюють, які роботи надати на виставку.

Здивуй - цей прийом перегукується з прийомом «Фантастичне припущення» - керівник знаходить таку точку зору, при якій буденне стає дивовижним. Цей прийом збуджує вагу дітей не тільки на заняття, але й може мати „пролонговану" дію впродовж тривалого часу після заняття. Чим більш частіше і різноманітніше він застосовує саме цей прийом.

Ідеальна оцінка - учням пропонують самим поставити собі оцінки за виконану роботу, за концертний виступ, за підсумки одного заняття. Це показовий прийом з точки зору оцінки вимогливості керівника до гуртківців, як правило, критерії оцінювання учнів орієнтовані на рівень вимог керівника і це може стати приводом до роздумів керівника щодо корекції своєї роботи.

Рейтинг - завершуючи роботу, гуртківець сам ставить собі оцінку. За ту саму роботу оцінку ставить і керівник. Цей прийом зорієнтовує дітей на правильні критерії оцінювання роботи (*right* - від англ. - правильно) і привчає до регулярного оцінювання своєї праці.

Приваблива мета - перед гуртківцем ставиться проста, розумна і приваблива для них мета, досягаючи якої, вони опановують навчальні завдання, що запланував педагог. Цей прийом тісно пов'язаний з мотивацією навчання і є надзвичайно важливим саме в позашкільному закладі, де відвідання занять добровільне. При відвіданні школи присутній елемент обов'язковості. В позашкільній мотивація занять тільки одна - інтерес. «Приваблива мета» може бути розрахована на одне заняття, на певну частину заняття, на один вид роботи, але це обов'язковий елемент навчально-виховного процесу в позашкільній.

Навчи іншого - кожен гуртківець має змогу виступити в привабливій для себе ролі вчителя, наставника. Це активізує гуртківців, заохочує їх до сумлінного виконання навчальних завдань. Іноді пояснення товариша сприймаються більш прийнятно, ніж пояснення керівника. На практиці цей прийом успішно застосовується в навчальних групах із різновіковим складом учнів в гуртках.

Хто краще - момент змагання, як засіб активізації уваги, навчальної активності завжди був дієвим. Форма проведення змагання віддається на розсуд керівника. Змагання «Хто краще» може бути присутнім в роботі гуртка як окремих момент заняття, а може стати формою проведення всього заняття, як підбиття підсумків, вивчення цілої

Роби, як я - з першого погляду виконання будь-яких дій чітко за керівником або призначеним керівником гуртківцем не несе в собі елементу творчості - механічно та обіграти цю ситуацію, що повторення дій, рухів стане для учнів цікавим. (Наприклад: уявити, що ви перед дзеркалом, а в якості „дзеркала“ виступає керівник або гуртківець. Або обіграти ситуацію з кінозйомкою - всі дії фіксуються в уповільненому темпі.).

Розширення поля оцінок - для позашкільного закладу, де відсутні оцінки, використання цього прийому дає широкий простір керівникові для урізноманітнення і емоційного оцінювання роботи гуртківців. Враховуючи віковий склад гуртківців, ступінь довірливості взаємовідносин, стиль взаємовідносин, рейтинг керівника в колективі, кожен педагог може розширювати поле оцінок в тій мірі, в якій вважає за доцільне. (Шкала оцінювання може бути складена керівником і з долею гумору –«дуже, дуже гарно» (це «5»), «дуже, дуже старався» (це «4»), «дуже, дуже поспішав» (це «3»), «дуже, дуже стомився» (це «2»)).

Кредит довіри - оцінювання роботи в «кредит». Враховуючи те, що позашкільний заклад не маніпулює оцінками, головною мотивацією навчання в нас є виключно інтерес. Відлякати гуртківця негативною оцінкою дуже просто, а заохотити, помітити найменшу вдачу («ти ще трошки попрацюєш, і я впевнений, що робота стане кращою»; «я відчуваю, що ти зможеш...»), створити позитивний настрій, вселити впевненість в свої сили керівник і може і зобов'язаний.

Точка зору - привчає гуртківців аналізувати, оцінювати, аргументувати свої думки. В гуртках образотворчого і декоративно-прикладного напрямку цей педагогічний прийом найбільш широко вживаний. Він стає в нагоді при обговоренні закінчених робіт, при оформленні виставок. Іноді керівники обігрують цей прийом, поділивши групу на два табори опонентів, які по черзі висловлюють свою думку. Застосування цього прийому сприяє розвитку комунікативних навичок у дітей, вчить логічно вибудовувати аргументи, культурі спілкування.

Перелічені педагогічні прийоми і приклади їх використання є лише невеличкими цеглинками у будівлі власного педагогічного досвіду кожного керівника. Кожен, хто працює з дітьми, має свій арсенал прийомів, методів, власних таємниць і здогадок, помилок і перемог - всього того, з чого торується педагогічна стежинка у світ дитячої творчої душі.

4.5. Як перетворити задатки на здібності

Творчість, зокрема декоративно-прикладна – розповсюджений вид людської діяльності, який несе у собі величезний ідейно-моральний, художньо-естетичний потенціал. Розвиток народних ремесел як складової частини декоративно-прикладної творчості свідчить про високу духовну культуру українського народу, його прагнення до краси.

У цей гурток учні приходять, як правило, не за вибором професії, а з внутрішньої, духовної потреби. Йдеться про внутрішній світ дитини, про її бачення життя, здатність переживати, осмислювати й перетворювати факти дійсності в художні образи, уміння не просто «гарно зробити», а, насамперед, відшукати самостійні рішення виконання виробу, речі, витвору, наявність власної позиції в мистецтві.

Навчання в гуртку декоративно-прикладної творчості педагог має починати з формування таланту своїх вихованців. Немає точних методів, за допомогою яких можна визначити здібності дитини до певного виду практичної діяльності або мистецтва.

Природні, наслідувальні задатки, на основі яких можуть розвинути художні здібності, є у всіх людей. У кожного можна виявити обдарування в одній або декількох сферах діяльності, якщо правильно визначити задатки й розвивати їх у процесі навчання.

Дуже добре сприяють розвиткові працездатність, наполегливість і величезна сила волі. Афоризм «геній – це праця» підтверджує роль працьовитості в становленні талантів. Колосальна спрага знань, любов до мистецтва, працездатність, уміння концентрувати зусилля волі допомагають досягти великих успіхів.

Основним завданням гуртка декоративно-прикладної творчості є навчання основ образотворчої грамоти. Слід намагатися так будувати заняття, щоб у будь-якій роботі гуртківцям пропонувати творчі завдання того рівня, який вони здатні розуміти й практично вирішувати на цьому етапі свого розвитку. Основи образотворчої грамоти не повинні бути передумовою до майбутньої творчої діяльності. Фахові знання найкраще давати поступово, у процесі роботи, у міру того, як вони стають необхідними для реалізації основного художнього завдання. Тільки тоді вихованець зрозуміє, навіщо потрібні ці знання, і вчитиметься активно вирішувати будь-яку образотворчу задачу. Він усвідомить, що професійна грамота образотворчого мистецтва – це не абстрактна теорія, а прикладна річ, необхідна кожному художникові.

Згадаємо про деякі важливі моменти у розвитку творчого начала в ході навчання. Це, зокрема, уміння педагога тактовно й обережно ставити загальні

задачі й пояснювати їх. При цьому треба враховувати, що один і той же об'єкт не може бути корисним і цікавим для всіх. Тому потрібно прагнути, щоб у кожному учні розвивалася потреба й здатність самостійно ставити перед собою задачу. Треба також правильно й усебічно оцінювати роботи гуртківців, з урахуванням не стільки сумлінного виконання академічних вимог, скільки творчої активності.

Особливо вагомою підмогою на заняттях гуртка є демонстрація зразків декоративно-прикладного мистецтва. Учні знайомляться із кращими зразками народної творчості (різьблення, вишивка, кераміка, розпис по дереву тощо), роблять замальовки, копіюють, а надалі творчо переробляють мотиви народних майстрів. Така робота дає змогу юним митцям відкрити свої можливості й здатність створювати щось нове, самобутнє.

Немає сумнівів, що для успішного виховання гуртківців необхідно разом із практичною роботою всіляко сприяти росту їхньої загальної культури й естетичному розвитку. У гуртку учні набувають розуміння ролі мистецтва в житті суспільства, усвідомлюють своє місце у царині художньої творчості.

4.6. Використання інноваційних технологій на заняттях гуртка

Заняття гуртка – це той «театральний майданчик», де не тільки формуються знання, а й розкриваються та реалізуються особистісні особливості вихованця. Враховуючи специфіку роботи гуртка, кожен керівник вирішує, які найбільш раціональні методичні прийоми застосувати, щоб розкрилися творчі здібності його вихованців. Однак, є загальні вимоги до організації і проведення занять, яких потрібно дотримуватися. Без сумніву, першочергове й найважливіше місце у здійсненні гурткової роботи відводиться її плануванню, яке включає перспективний, річний та поурочний (на кожне заняття) плани. Вважаю, що успіх гурткової роботи починається з відношення керівника гуртка саме до процесу планування його діяльності – не як до чергової паперової роботи, а з розумінням мети та завдань гуртка, врахуванням особливостей та запитів гуртківців. Це не тільки кропітка робота, а й вкрай важливий момент, до якого слід підійти з усією відповідальністю, дбайливо продумуючи кожне заняття. Під час планування роботи гуртка на рік керівник повинен враховувати шкільні умови і можливості, національні традиції, сучасні техніки, застосування мультимедійних засобів, використання календарних, державних, національних, релігійних та професійних свят. Варто залучати гуртківців до обговорення проекту плану роботи, дослухатися до їх пропозицій. І тоді заняття гуртка стануть насиченими і цікавими для кожного з них.

Почергова зміна видів діяльності, авангард традиційних та нетрадиційних технік та прийомів, інноваційних форм роботи у позашкільній освіті посідають особливе місце в системі соціально – виховних напрямків, що спрямовані на розв'язування завдань для змістовного дозвілля дітей та молоді,

створення сприятливого соціального середовища для всебічного розвитку юних особистостей. Метою програми є формування компетенцій особистості художніми засобами шляхом залучення гуртківців до активної продуктивної творчої праці, прищеплення любові до народної культури, збагачення духовного світу дітей, навчання їх розумінню прекрасного, створення власних творчих доробок.

Ведення журналу планування та обліку роботи

Основні вимоги до ведення журналу планування та обліку роботи гуртка

- Журнал планування та обліку роботи є державним обліковим фінансовим документом, обов'язковим для ведення кожним керівником гуртка.
- Журнал заводиться для кожної групи гуртка окремо на весь навчальний рік.
- Журнал ведеться керівником гуртка. Він несе особисту відповідальність за стан його ведення.
- Усі записи в журналі ведуться чисто, охайно та регулярно кульковою ручкою синього або чорного кольору. Не допускаються виправлення, закреслювання, використання коректора.
- У розділі «загальні відомості про вихованців» зазначається: № з/п; прізвище, ім'я, по батькові дитини; дані про батьків; домашня адреса; телефон. Можуть зазначатися й інші дані за рішенням адміністрації.
- Розділ «Проведення занять з техніки безпеки» заповнюється в обов'язковому порядку. Керівник гуртка систематично проводить з вихованцями інструктаж з техніки безпеки. Всіх, хто пройшов його, керівник гуртка відмічає у журналі й записує короткій зміст занять.
- У розділі «Облік відвідування» застосовуються наступні умовні позначки: «н» – був відсутній з неповажної причини, «хв» - був відсутній через хворобу; «п» - був відсутній з поважної причини. Проти прізвища учня, який вибув, пишеться – «вибув».
- У розділі «Облік роботи гуртка» вказується: № заняття; дата проведення; тема заняття; кількість годин.
- Кількість записаних годин має відповідати погодинному педагогічному навантаженню.
- Облік індивідуальних занять (найчастіше в гуртках основного рівня) може вестися керівником гуртка на окремій сторінці. Кількість годин, відведена на індивідуальні заняття, повинна збігатися з навчально - тематичним планом.

- На окремій сторінці може вестися облік зайнятості гуртківців в підготовці і проведенні міських, районних, всеукраїнських заходах.

Конспекти занять

_____ / _____ н.р.

Гурток (творче об'єднання) _____

Рівень навчання _____

Рік навчання _____

Керівник гуртка _____

Заняття №

Дата . місце, час проведення _____

Тема: _____

Мета _____

Завдання: _____

Обладнання: _____

Тип заняття: _____

Форма заняття: _____

Хід заняття

I. Вступна частина

II. Основна частина

(реалізація навчально-виховних завдань кожного етапу роботи)

Основні питання. Які необхідно поставити:

1.

2.

3.

III. Заключна частина

Висновки: _____

Завдання на наступне заняття чи завдання додому (якщо є): _____

Рекомендована література: _____

Орієнтовні форми звітів

Звіт керівника гуртка

1. Прізвище, ім'я, по батькові педагога, стаж роботи, назва гуртка.

2. Тема творчої науково-педагогічної проблеми.
3. Результати роботи з дослідження науково-педагогічної проблеми (тезисний виклад).
4. Питання, підготовлені до засідання МО, педагогічної ради, наради.
5. Матеріали з досвіду роботи.
6. Матеріали відкритих занять.
7. Збірка дидактичних матеріалів.
8. Теми відвіданих занять у колег, висновки, пропозиції.
9. Масовий захід, проведений педагогом або в підготовці якого брав участь.
10. Преса, література, з якого працює педагог.

Звіт про конференції, змагання, відрядження

Назва колективу

1. Назва заходу.
2. Місце проведення.
3. Організатор (на чие запрошення виїжджали).
4. Мета заходу.
5. Учасники, глядацька аудиторія (кількість, фаховий рівень).
6. Загальна програма заходу. Програма виступу вашого колективу (автори творів, назви. Кількість учасників загалом і вашого колективу зокрема. Їхній вік. Участь керівника або педагога (якщо це семінар чи конференція).
7. Результати участі у заході: нагороди, призові місця, роздатковий матеріал.
8. Фінансове забезпечення (за чий кошт відбулась поїздка: спонсорів, громадських організацій тощо).
9. Відвідування музеїв, ознайомлення з пам'ятками культури, архітектури та історією даного міста

Висновки

Гарантом повноцінного життя народу в умовах правової демократичної держави є цілеспрямоване виховання творчих і всебічно розвинених особистостей, творців, а не безсловесних виконавців, справжніх інтелігентів. Такий підхід до виховання не тимчасовий. Це ідеал прогресуючого життя.

Сучасна школа з цими завданнями не справляється з причин функціонального підходу до дитини, відсутності матеріальних умов і не вміння

спеціалістів розробити дійсно соціальні програми, які б надали допомогу підліткам знайти місце в сучасному суспільстві. Відомо, що дитина вик

онується тільки та роль, яку їй відвели обставини. Маленька роль ростить маленьку особистість. Велика – сприяє розвитку великої особистості. Формування такої особистості не можливе без нових соціальних вражень і переживань.

Провідне місце у розв'язанні цих проблем належить позашкільним навчальним закладам, які покликані оперативно реагувати на зміни в соціально-економічній сфері, надавати підліткам можливість виходити за межі звичайного у житті, культурі, природі, науці, економіці з тим, щоб у Майбутньому максимально реалізувати свій творчий потенціал у тій галузі, яка їм природно відповідає.

Практичні уміння і навички, теоретичні знання, що їх набувають учні в результаті засвоєння основ наук, дедалі поглиблюються і усвідомлюються в процесі практичної позакласної навчально-дослідної і суспільно корисної роботи гуртків. Учнівські гуртки — це самодіяльні об'єднання учнів, одна з форм позакласної й позашкільної роботи. Згідно із Законом України «Про позашкільну освіту» - «гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів входять у систему позашкільної освіти, що є освітньою підсистемою допрофесійної підготовки учнів» і повинна розглядатися як повноправна та надзвичайно важлива складова навчально-виховного процесу, в рамках якої педагоги зобов'язані надавати високоякісні та професійні освітні послуги.

Найбільш поширеними є науково-освітні (предметні) гуртки. Зміст і ефективність роботи гуртків залежать від правильної організації, підготовки і проведення занять. Однією з умов успішного проведення гурткової роботи є правильне і своєчасне планування її та ведення чіткого систематичного обліку.

Використовуючи дані багатьох досліджень мною розкрито поняття, сутність та актуальність проблеми розвитку творчих здібностей підлітків; виявлено основні фактори, які впливають на розвиток здібностей. Я ознайомила і опрацювала літературу, в якій розкривається проблема теорії розвитку механізмів творчості. Виділено особливості роботи позашкільних закладів з розвитку творчих здібностей підлітків, педагогічні умови, та шляхи формування творчих здібностей підлітків в системі додаткової освіти.

Вважаю за доцільне, що в сучасній психології не має однозначної думки щодо природи творчого мислення. Одні дослідники вважають, що здатність до творчості є уродженою, другі – і ми з ними погоджуємося, стверджують, що здібності, креативність можливо і необхідно розвивати. Це положення підтверджується результатами сучасних наукових досліджень, а також нашого дослідження.

Я, спираючись на наукову і науково-популярну літературу, в процесі роботи над проблемою, а з урахуванням досвіду одержаних даних, здобула узагальнені положення, висунула припущення, виділила принципи роботи позашкільних закладів, виявила педагогічні умови формування

творчих здібностей підлітків в позашкільних закладах з урахуванням психологічних особливостей підліткового віку тощо.

На мій погляд, ця робота може мати теоретичне продовження з позицій постійного розвитку і оновлення сучасної навчально-виховної роботи в системі позашкільної освіти. Для цього є всі підстави тому, що у зв'язку з тим, що соціальні, суспільні та економічні відносини постійно ускладнюються, необхідно вдосконалювати теоретичні знання про особистість, розвиток її здібностей та відповідні методи впливу на неї.

Спираючись на вищевикладений матеріал, можна успішно скласти програму роботи педагогів позашкільних навчальних закладів з розвитку творчих здібностей підлітків. Неймовірна кількість гуртків за уподобаннями, бажаннями не тільки дає широкі можливості всебічного розвитку учнів і розширює їх внутрішню культуру, а, головне, здібності, таланти.

Список використаної літератури

1. Астахова В.І. Гуманістичний підхід – головний принцип освітньої реформи в Україні // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К.: ІЗМН, 1998. – Вип. 12. – 216 с.
2. Білецький О. А., Золотарьова В. В., Біленець А. В. Проблема організації дозвілля дітей і підлітків в позашкільній роботі. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2021. №1(339). С. 112 – 119.
3. Брижак Н.Ю. Методика гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах : навчальний посібник. К.: Логос, 2017. 126 с.
4. Гильбух Ю.З. Темперамент й пізнавальні здібності школяра. (Психологія, діагностика, педагогіка).- К.: Інститут психології АПН України, 1993.- 214 с.
5. Клименко В.В. Механізм творчості: чи можна його розвивати? //Шкільний світ, № 2-3, 2001.- С.3-7.
6. Методичний путівник керівника гуртка сучасної школи та позашкільця. Ч.2/ уклад. Пітко С. Б. Львів: ЛОІППО, 2020. 79с.
7. Обдарована дитина. Науково-практичний освітньо-популярний журнал. –К.: "Социс", № 1.- 2003, № 2, 3.- 2006, №№ 1, 3, 5, 8.- 2008.
8. Позашкільна педагогіка: пошук і проблеми. /Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 20-24 вересня 2004 р.: Тези доповідей та виступів /Ред. кол.: С.В. Кириленко (керівник) та ін. – К.: ІСДО, 1995.- 264с.
9. ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ
<http://www.socionet.narod.ru/>.
10. <http://www.lib.ua-ru.net/inode/8752.html>

Додатки

Додаток А

Завдання вербальних та образних тестів на виявлення креативності.

Приклад вербальних тестів.

Завдання 1-3: Запитання та фантазії. Загальним стимулом є малюнок ельфа, який розглядає своє відображення у ставку. Підліткам пропонують за 5 хвилин задати по цій картинці якнайбільше питань (завдання 1), далі придумати якнайбільше причин цієї події (завдання 2) і, нарешті, перелічити їх наслідки

(завдання 3). На всі три тести дається 15 хвилин.

Завдання 4. Удосконалення іграшки. Стимулом слугує малюнок надувного іграшкового слона. В інструкції пропонується назвати різноманітні шляхи (можливості) зміни цієї іграшки (10 хвилин на виконання).

Завдання 5. Незвичайне використання. Модифікація тесту Дж. Гілфорда. Необхідно придумати якнайбільше варіантів нового використання картонних коробок (10 хвилин).

Завдання 6. Незвичайні питання (про картонні коробки). Час виконання 5 хвилин.

Завдання 7. Неймовірні ситуації. Пропонується представити, наприклад, що до хмар прикріплені мотузки, які звисають до землі, і висловити якнайбільше здогадів і пропозицій про наслідки цієї ситуації (5 хвилин).

Кожний з вербальних тестів відображає різні види творчої активності, головні з них: проява цікавості, ймовірне прогнозування, висування гіпо

тез, установлення причинно-наслідкових зв'язків (завдання 1-3, 7); шляху удосконалення ідеї (адаптація, додавання, комбінування, врахування тощо – завдання 4); подолання ригідності мислення (завдання 5, 6).

Приклад образних тестів.

Завдання 1. Конструювання картин. Підлітку пропонується вирізати овальну фігуру з яскравого паперу яка за формою нагадує плід бобу або краплі, приклеїти її до чистого листа і додати різні лінії так, щоб вийшла оригінальна картинка, а потім придумати назву до неї чи історію (10 хвилин на виконання).

Завдання 2. Закінчений малюнок. Стимулами служать 10 незавершених фігур, які потрібно доповнити так, щоб вийшли предмети чи сюжетні картинки, а потім придумати назву до них (10 хвилин).

Завдання 3. Лінії. Стимулюючий матеріал являє собою повторювані фігури – 30 пар рівнобіжних ліній, або круги. Необхідно довершити ці фігури до предметів чи сюжетів (10 хвилин).

Додаток Б.

Рекомендації педагогічним працівникам позашкільних закладів.

1. Намагайтеся знайти в дитині те, за що його можна похвалити, а не те, за що посварити.
2. Знайте, що підлітку тоді цікаво з Вами, коли Вам цікаво з ним.
3. Давайте можливість кожному підлітку зробити своє маленьке відкриття.
4. Якщо підлітку важко, то знайдіть для нього таке завдання, яке йому під силу.
5. Не нав'язуйте підлітку своїх форм роботи, він повинен вибрати їх сам.
6. Чим вище рівень емоційного комфорту, тим більше шансів на успіх у роботі.
7. Пам'ятайте, що помилка одного може породити думку іншого. Не лякайтеся дитячих помилок.
8. Не бійтеся зробити вид, що Ви чогось не розумієте, всьому завжди можна і потрібно знайти розумне обґрунтування.
9. Не бійтеся зізнатися в тому, чого самі не знаєте.
10. Не намагайтеся пояснити підлітку те, до чого він може додуматися сам.
11. Вступайте в діалог з підлітками тільки в тому випадку, якщо у Вас є розумні аргументи за чи проти висловлення дітей.
12. Не жадайте від дитини словесних формулювань і узагальнень до того, як вона виконає предметну дію яке-небудь чи завдання.
13. Підручники носять рефлексивний характер: діти разом з дорослими конструюють їхній зміст.
14. Пам'ятайте, що невдачі в житті бувають двох типів – недолік любові і занижена самооцінка. Щоб їх уникнути, підліток особливо гостро має потребу в

почутті власного гідності, увазі і повазі з боку оточуючих. Просто кохайте і поважайте дітей, і не бійтеся їм показати це.

Додаток В.

Рекомендації для батьків

Що потрібно врахувати, вибираючи гурток чи секцію для своєї дитини. Почати, мабуть, варто з аналізу того, до чого, на ваш погляд, у вашого сина або дочки є здібності, нахили, що їх цікавить. Не обов'язково, щоб у дитини був талант до чогось. Оскільки в більшості випадків ми переслідуюмо мету організації дозвілля дитини, емоційної розрядки від нагромадилося за день напруги, іноді доцільно вибрати вид діяльності, до якого у дитини немає ніяких здібностей, але зате є бажання займатися. Виняток становлять секції, для занять в яких необхідно спочатку володіти певними здібностями і навичками. Якщо у дитини їх немає, то її не візьмуть, яке б велике не було її бажання.

Поцікавтеся думкою дитини. Можливо, у нього вже є на прикметі який-небудь гурток, в який вона хотіла би ходити. А може бути, вона взагалі нічого про це не знає. Тоді вам доведеться пояснити, для чого це їй потрібно, і розповісти про можливі варіанти, запропонувавши на вибір найпривабливіші. Не варто записувати дитину в секцію, не порадившись. Звичайно, діти не завжди в змозі правильно оцінити ситуацію і прийняти усвідомлене рішення.

Іноді їм здається, що вони взагалі нічого не хочуть. Іноді, навпаки, як у вірші Агнії Барто, «драмгурток, кружок по фото, а мені ще й співати хочеться...». Іноді дитина вибирає щось, що їй зовсім не під силу, тільки тому, що там займається однокласник, на якого вона хоче бути схожим. Але все ж водити дитину проти її волі туди, куди вона не хоче, не варто: це не принесе задоволення ні вам, ні вашій дитині.

Якщо син чи донька наполягають на своєму, не погоджуються з вашими доводами, то можливий варіант, при якому ви поступіться. Вибір гуртка не настільки відповідальний, як вибір школи. У гіршому випадку дитина незабаром кине той гурток, в який так рвалася. Для неї це буде корисним життєвим досвідом: наступного разу вона буде більш критично оцінювати себе і уважніше прислухатися до порад батьків. Якщо дитина не впоралася з тим, до чого прагнула, не варто говорити: «Ага, я ж казала тобі, а ти не слухав!» Краще спокійно, без докорів обговоріть з нею причини невдачі.

Доцільно поцікавитися, де займаються друзі дитини по школі, по двору. Їй буде комфортніше, якщо і позашкільні заняття будуть проходити в її звичному колі спілкування.

Якщо ж у дитини не складаються стосунки з однолітками, то, можливо, спілкування на нейтральній території допоможе їх налагодити. Однак будьте обережні, якщо у дитини явно негативні стосунки з однокласниками, не варто записувати її в ту ж секцію, де займаються її «недрузи». Конфлікт

«переселиться» разом з ними в новий колектив, і відвідини гуртка стануть для дитини не задоволенням, а покаранням. Краще почати все з чистого аркуша. Раптом в новому колективі дитині більше пощастить?

Близькість гуртка до будинку, школи теж важливий фактор. Адже дитині або доведеться ходити туди самій, або в супроводі когось із дорослих. Відвідування нехай навіть найбільш прекрасного клубу на іншому кінці міста навряд чи гарна ідея. Дорога відніме надто багато часу і буде дуже стомлююча для дитини.

З практичної точки зору, безумовно, має значення і ціна, в яку вам обійдеться подібний розвиток і розвага дитини.

Якщо ви приблизно визначилися з секцією (або секціями), куди хочете віддати дитину, відправляйтеся в розвідку на місцевість. Прийшовши в клуб, поспілкуйтеся з викладачем, керівником гуртка. Порадьтеся з батьками дітей, які там вже займаються. Якщо є можливість, поцікавтеся думкою самих дітей.

Озирніться, чи затишно в клубі, чи є все необхідне для занять. Обов'язково дізнайтеся, що ще вам доведеться принести для занять дитини, яка прийнята форма одягу.

Якщо вам все сподобалося і умови вас влаштовують, відвідайте з дитиною пробне заняття. Як правило, воно безкоштовне. Після заняття дізнайтеся, чи сподобався йому керівник, інші діти, самі заняття. І якщо сподобалося, значить, можна сміливо записуватися.

У батьків, які записали дитину в секцію, виникає нова проблема: справ стало більше, а кількість годин у добі все та ж. Необхідно по-новому організувати час сина чи доньки, щоб все-все встигнути.

- Час і день тижня слід вибирати з урахуванням індивідуальних особливостей дитини. Наприклад, якщо після школи вона дуже втомлюється або не може робити уроки без вашого контролю, то секцію доцільніше відвідувати після уроків, а домашні завдання робити ввечері, коли дитина відпочине або коли придуть з роботи тато і мама. Заняття можуть бути в робочі дні або тільки у вихідні. Останній варіант варто вибрати, якщо на тижні дитину нікому водити в гурток, а сама вона добратися не може, або якщо у дитини дуже велике навантаження в школі.

- Частота і тривалість занять залежать від багатьох факторів: працездатність дитини, навантаження в школі, складність занять у секції, можливості батьків з супроводження дитини. Єдине загальне правило, яке слід мати на увазі: заняття не повинні перетворюватися для вашої родини в покарання.

- Скільки гуртків може відвідувати дитина? Відповідь проста: стільки, на скільки у дитини вистачить часу, сил і бажання.

- Якщо заняття в секції для вас не важливіше за навчання (а як правило, це так), то очевидно, що захоплення дитини не повинно шкодити навчальному процесу.

Завдання батьків - організувати час дитини таким чином, щоб вона усе встигала. При цьому бажано, щоб спочатку була виконана вся

обов'язкова робота, а потім вже розваги. Подібне правило може бути одним з пунктів договору між вами і дитиною.

Бажано залучити саму дитину до розробки плану дня. Є імовірність того, що вона буде дотримуватися режиму дня, який начебто розробила сама, а не змушена була підкоритися. При складанні плану дня пропонуйте дитині альтернативи, можливість вибору. Зрештою, саме їй доведеться жити за цим планом.

- Ясно дайте зрозуміти дитині, що гурток - це задоволення, яке вона може втратити при поганій поведінці. Достатньо один раз на самому початку однозначно і категорично пояснити це дитині. Але ні в якому разі не використовуйте це як шантаж при найменшому непослуху.

Заздалегідь позбудьтеся ілюзій. Дитина ще досить мала і не в змозі нести за себе повну відповідальність. Її інтереси нестійкі. Це означає, що навіть при сприятливому розвитку подій вам доведеться бути в курсі того, коли і які у дитини заняття, що вона повинна підготувати, що вона повинна принести з собою. Знати це потрібно не для того, щоб робити все за дитину, а для того, щоб підстрахувати її. Якщо вже вона забуде - нагадайте. Не раз і не два вам доведеться умовляти дитину піти на заняття, навіть в улюблений гурток. Однак робити це варто тільки в тому випадку, якщо ви дійсно впевнені, що небажання йти в секцію у дитини пов'язане з миттєвим настроєм, а не є стійким небажанням займатися там взагалі.

Пам'ятайте, що ви піклуєтеся про фізичний, психічний, творчий, соціальний розвиток своєї дитини. Хіба так вже великі труднощі, з якими ви стикаєтесь, в порівнянні з вашою метою?

Додаток Г

Анкета для учнів 8-9 класів ПНВО

Якщо ти відвідуєш гурток або секцію:

1. Які гуртки, секції ти відвідуєш у вільний час?
2. Як довго ти відвідуєш гурток чи секцію?
3. Чому ти обрав саме цей гурток?
4. Чи відчуваєш ти труднощі під час занять?
5. Як ти вважаєш, чи приносять тобі користь ці завдання?
6. Як часто ти хотів би займатися у гуртку чи секції?
7. У якому настрої ти перебуваєш під час занять?
8. Чи плануєш ти продовжити відвідування гуртка, у якому займаєшся? Якщо ти не відвідуєш гурток або секцію:

1. Чому ти не відвідуєш гурток або секцію?

2. Чим ти займаєшся у вільний час?

Дякуємо за відповіді.

